

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Lilja Ulla
Tuominen Taija

Kehittämishanke

Portfolio hyötykäyttöön

Portfolio näyttötutkinnossa ja itsenäistymiskasvatuksessa

Työn ohjaajat Pekka Kalli ja Jukka Kurenniemi
Tampere 11/2011

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Lilja, Ulla; Tuominen, Taija
Portfolio hyötykäyttöön. Portfolio näyttötutkinnossa ja itsenäistymiskasvatuksessa
41 sivua + 10 liitesivua
Marraskuu 2011
Työn ohjaajat Pekka Kalli ja Jukka Kurenniemi

TIIVISTELMÄ

Tässä kehittämishankkeessa esitellään erilaisia portfoliotyyppejä ja yleisiä ohjeita niiden laatisemiseksi. Tavallisimmat portfoliotyypit ovat perusportfolio eli keräilyportfolio, prosessiportfolio, näyteportfolio tai ammatillinen portfolio sekä arviointiportfolio. Useimmissa ohjeistuksissa toistuvat samat peruselementit, joiden avulla portfolio rakentuu. Työssä käsitellään lyhyesti myös nykyään yleistyvien sähköisten portfolioiden muotoseikkoja.

Puistopuutarhureiden ammattitutkinnon tutkintotilaisuuksia eli näyttöjä varten räätälöitiin yksinkertainen sähköisen portfolion mallipohja, jonka tarkoitus oli helpottaa opettajien ohjaustyötä, yhtenäistää näytöissä käytettäviä portfolioikäytänteitä sekä madaltaa opiskelijan kynnystä ryhtyä portfolion laamiseen. Mallipohjaa kokeiltiin käytännössä yhden valmistuvan puistopuutarhuriopiskelijan kanssa Pirkanmaan aikuisopistossa.

Kehitysvammaisten itsenäistymiskasvatus kaipasi yhdenmukaistamista. Opettajille tehtiin kyselytutkimus, jossa selvitettiin asioita itsenäistymiskasvatuksesta sekä tarpeita portfolion käytölle. Sen sijaan, että itsenäistymiskasvatukselle olisi kehitelty uusi portfoliomalli, otettiin koekäyttöön aiemmin Turun amk:ssa kehitetty prosessiportfoliotyypinen Umbrella-työkirja Aitoon koulutuskeskuksen kahdessa valmentavan linjan ryhmässä.

Sekä kokeilun että kyselyn perusteella koettiin, että portfolion käyttö on tarpeellista ja hyödyllistä ottaa osaksi opetusta. Vaikka valmiita portfoliomalleja ja -ohjeita on tarjolla, ne eivät siirry helposti käytäntöön. Näillä kokeiluilla haluttiin selvittää, voidaanko portfolioiden hyödyntämistä lisätä soveltamalla ja räätälöimällä ohjeistusta juuri käyttötarkoitukseen sopivaksi. Kehitystyötä jatketaan, kun mallien toimivuudesta saadaan lisää käytännön kokemuksia.

Asiasanat: portfolio, näytekansio, kasvun kansio, kehitysvammaisuus, itsenäistyminen, näyttötutkinto, tutkintotilaisuus

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Portfolio on tätä päivää	5
2.1 Portfolion monet käyttötavat ja -kohteet.....	5
2.1.1 Perusportfolio, keräilyportfolio	6
2.1.2 Prosessiportfolio	6
2.1.3 Näyteportfolio ja ammatillinen portfolio	7
2.1.4 Arviointiportfolio.....	7
2.2 Ohjeita ja vinkkejä portfolion laatimiseen	8
2.3 Portfolio siirtyy digiaikaan.....	9
3 Portfolio puistopuutarhurin ammatillisena näytekansiona.....	12
3.1 Portfolioille tilausta näyttötutkintojärjestelmässä?	13
3.2 Portfolion käyttö puistopuutarhurin ammattitutkinnossa.....	14
3.3 Portfoliomallin kehittäelyprosessi PIRKOssa	16
3.4 Mallipohja sähköiselle ammattitaidon näytekansiolle	17
3.5 Kommentteja ja kokemuksia mallipohjan käytöstä	21
4 Portfolio osana erityistä tukea tarvitsevan nuoren itsenäistymistä	23
4.1 Erityistä tukea tarvitsevan nuoren itsenäistyminen.....	23
4.2 Kyselytutkimus itsenäistymiskasvatuksen opettajille Aitoon koulutuskeskuksessa	25
4.2.1 Itsenäistymiskasvatuksen nykytila Aitoon koulutuskeskuksessa.....	26
4.2.2 Kehittämisajatuksia itsenäistymiskasvatukseen	29
4.3 Portfolio avuksi itsenäistymiskasvatukseen	31
4.4 Umbrella-työkirja – esimerkki prosessiportfolioista.....	33
4.5 Prosessiportfolio Aitoon käyttöön.....	35
4.6 Jatkosuunnitelmaa Aitoon portfoliotyöskentelylle.....	36
5 Johtopäätökset - Tuliko portfolio hyötykäyttöön?	38
Lähteet.....	40
Liite 1	42
Liite 2	44
Liite 3	46

1 Johdanto

Portfoliohan ei ole mikään uusi asia. Niitä on teetetty kaikilla kouluasteilla jo ainakin vuosikymmenen ajan. Niillä on osoitettu olevan kiistattomia hyötyjä sekä oppijalle itselleen että osaamisen arvioijille. Miksi portfolio sitten edelleen aiheuttaa hylkimisreaktioita ja miksi niiden tekeminen on niin vaikeaa aloittaa? Valmiita malleja ja ohjeitahan on tarjolla runsaasti. Tällä kehittämishankkeella haluttiin edesauttaa portfolion käyttöä osana opetusta.

Molempien tekijöiden työympäristöissä, Pirkanmaan koulutus konserni-kuntayhtymässä (PIRKO) ja Aitoon koulutuskeskuksessa (AIKK), koettiin tarvetta portfolioiden käyttämiselle oppimisprosessien ja osaamisen kuvaamisessa. PIRKOssa portfoliokäytäntöä sovellettiin puistopuutarhureiden ammattitutkinnossa ja AIKK:ssa kehitysvammaisten valmentavan koulutuksen itsenäistymiskasvatuksessa. Molemmissa kaivattiin välinettä käytänteiden yhtenäistämiseksi, mihin tarkoitukseen tietynlainen tarkoitukseensa räätälöity portfoliomalli sopi vastaukseksi. Molempiin koulutuksiin sovellettiin omanlaista portfoliomallia, joista toinen löytyi valmiina ja toinen kehiteltiin itse.

Teoriaosuudessa (luku 2) perehdyttiin portfoliotyyppien jaotteluun, jotta osattiin hakea tarkoituksenmukaista portfoliomallia haluttuihin koulutuksiin. Viime aikoina portfoliotkin ovat siirtyneet vahvasti sähköiseen muotoon, joten mukaan otettiin ohjeistusta sähköisten portfolioiden laatimiselle. Sähköisen portfoliomallin soveltamista käytäntöön esitellään luvussa kolme, jossa kerrotaan PIRKOn puistopuutarhuri-opiskelijoille räätälöidystä portfoliomallista. Heille kaivattiin sähköistä näyttökansiota sujuvoittamaan monimutkaisia näyttötutkintokäytäntöjä. Luvussa neljä esitellään kyselytutkimuksen avulla AIKK:n opettajien näkemyksiä portfolion käytöstä itsenäistymiskasvatuksen opetuksessa ja tarjotaan keinoja olemassa olevan prosessiportfoliotyyppisen Umbrella-työkirjan käyttöönottoon. Molempien oppilaitosten kohdalla portfolioiden käyttöä tarkastellaan ensisijaisesti opettajan näkökulmasta; kuinka portfolioiden tekoa voi ohjata ja kuinka opettajan ohjaustyötä voi helpottaa. Toinen tarkastelunäkökulma on oppijan saama hyöty portfolion tekemisestä. Portfolioista on hyötyä – otetaan portfoliot hyötykäyttöön.

2 Portfolio on tätä päivää

Portfolio on tätä päivää ja siihen törmää lähes jokaisessa koulutuksessa kaikilla koulutusasteilla päiväkodista yliopistoon. Portfolion erinomaisia etuja on, että se auttaa tekijäänsä kertaamaan opittuja asioita ja refleктоimaan omaa oppimistaan ja kehittymistään; se tekee oppimisen näkyväksi ennen kaikkea oppijalle itselleen, mutta osoittaa osaamista myös muille. Portfoliosta jää myös pysyvä ja yksilöllinen muisto tekijälle.

Portfolioita voidaan käyttää erilaisissa tarkoituksissa, jolloin niiden sisällöt ja rakenteet poikkeavat hieman toisistaan käyttökohteen mukaan. Useimmissa portfolioissa on kuitenkin samanlainen perusrunko, jonka ohjeet tässä kerrataan. Lisäksi perehdymme portfolioiden uusiin muotoihin tänä sähköisen median aikana.

2.1 Portfolion monet käyttötavat ja -kohteet

Ei ole samantekevää, millainen ohjeistus portfolion tekemiseen annetaan. Erilaiset portfoliotyypit tähtäävät eri asioihin ja niihin kootaan joko kokonaan eri aineistoa tai samaa aineistoa eri näkökulmista katsottuna. Portfolion käyttötarkoitusta ei kannata vaihtaa kesken tekemisen ja yleensä sama portfoliotyyppi ei sovellu kahteen erilaiseen tarkoitukseen (Niikko 2000, 63-64).

Ennakkoluuloinen suhtautuminen portfolioiden laatimiseen saattaa johtua siitä, että ei ole annettu riittävää ohjeistusta portfolion rakenteesta eikä sen tavoitteista; opiskelija ei tiedä, mihin tarkoitukseen aineistoa pitäisi kerätä. Ennen portfolion aloittamista kannattaa pohtia, mihin sen tekemisellä pyritään ja sen jälkeen valitaan sopiva portfoliotyyppi.

2.1.1 Perusportfolio, keräilyportfolio

Eri tarkoituksiin muokatut portfoliot lähtevät yleensä liikkeelle jonkinlaisen henkilökohtaisen materiaalin kokoamisesta. Tällaisesta koosteesta voidaan käyttää nimitystä perusportfolio tai keräilyportfolio. Kerätessään materiaalia portfolioa varten, tekijä oppii tuntemaan omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Perus- tai keräilyportfoliossa ei vielä painoteta työ- tai oppimisprosessia eikä sen arviointia. Esimerkiksi kouluissa kootut dokumenttiaineistot, kuten piirustukset ja esseet, ovat luonteeltaan perus- tai keräilyportfolioiden kaltaisia. Materiaalin karsintaa ei kannata vielä tässä vaiheessa tehdä. (Niikko 2000, 50-51.)

Ammattiopinnoissa esimerkiksi oppimispäiväkirja voi olla keräilyportfoliotyyppinen ja se voi toimia materiaalipankkina toisenlaiselle, prosessityyppiselle, portfolioille (Portfolio ammatillisessa koulutuksessa 2010).

2.1.2 Prosessiportfolio

Prosessiportfolioon valitaan prosessia ja sen kulkua kuvaavaa aineistoa (Niikko 2000, 57). Ammatillisessa koulutuksessa prosessiportfoliolla voitaisiin kuvata esimerkiksi jotakin ryhmän yhteistä työprojektia. Prosessiportfolio voi keskittyä myös henkilön oppimisen, kasvun tai kehittymisen kuvaukseen, esimerkiksi ammatillisen kehittymisen kuvaukseen. Esimerkiksi työssäoppimisjaksosta opiskelija voi tehdä prosessityyppisen portfolion, joka kuvastaa opiskelijan oppimisen prosessia työssäoppimisen aikana (Portfolio ammatillisessa koulutuksessa 2010).

Erona esimerkiksi arviointi- tai näyteportfolioihin, prosessiportfolio tehdään yleensä itseä varten. Tavoitteena on selkiyttää itselleen omaa kehittymistään.

Opettajankoulutuksessa tehtävä portfolio on luonteeltaan prosessiportfolio. Sen tarkoituksena on kuvata opettajaopiskelijan koulutuksen aikaista kehittymistä (Tampereen ammattikorkeakoulu 2010, 36). Toinen käytännön esimerkki prosessiportfoliosta on itsenäistymiskasvatuksen portfolio, josta kerrotaan tarkemmin luvussa 4.

2.1.3 Näyteportfolio ja ammatillinen portfolio

Prosessiportfolioa voi edelleen työstää ammatilliseksi portfolioksi tai näyteportfolioksi, jonka on tarkoitus esitellä tekijää ja hänen ammattitaitoaan (Portfolio ammatillisessa koulutuksessa 2010). Näyteportfolio laaditaan aina tiettyä tarkoitusta varten ja yleensä se on tarkoitettu julkistettavaksi, ainakin jollain tasolla. Ammattiopinnoissa näyteportfolioilla voidaan tähdätä esim. kurssisuoritukseen, myöhemmin ehkä työpaikan tai apurahan saamiseen. Näyteportfolio on syrjäyttämässä perinteistä työ- ja opiskelutodistusten esittelyä työpaikkahaastatteluissa, mutta ei kuitenkaan korvaa näitä dokumentteja kokonaan. Tekijän on tarvittaessa pystyttävä osoittamaan todeksi portfolioissaan esittämänsä saavutukset. Näyteportfolion lukijan on puolestaan osattava lukea tuotosta siltä pohjalta, että portfolio on tekijänsä itse koostama kuva omasta historiastaan ja nykytilasta. Tekijä on itse valinnut, mitä portfolioon sisällyttää ja mitä jättää pois. (Niikko 2000, 51-52.)

Ammattiopinnoissa opiskelija voi koota näyteportfolion esim. opintojen päättyessä kertoakseen omasta oppimisestaan, vahvuuksistaan, mielenkiinnon kohteistaan ja erityisosaamisestaan. Näyteportfolioon voi sisällyttää myös opiskeluaikojen parhaita töitä. Näyteportfolio muodostuu kuitenkin erilaiseksi riippuen siitä, onko sen pääasiallinen lukija opintoja arvioiva opettaja, näyttötutkinnon arvioija vai tulevaisuuden työnantaja.

Niikko (2000, 55) mainitsee näyteportfolion vahvuudeksi mm. sen, että parhaimmillaan se voi vahvistaa tekijänsä identiteettiä; ”Näinkö moneen asiaan olen yltänyt elämäni aikana?” Tästä näkökulmasta portfolion tekeminen voi olla tervehdyttävä välintilinpäätös jokaiselle opiskelijalle eri elämänvaiheissa, mutta aivan erityisesti erityisoppilaalle, joka tarvitsee vahvistusta minäkuvan rakentamiseen.

2.1.4 Arviointiportfolio

Niikon (2000, 55) mukaan arviointiportfolio sopii tilanteeseen, jossa on tavoitteena hankkia laajempi näkemys arvioitavasta ja hänen suorituksistaan, kuin pelkillä testeillä voidaan saada. Arviointiportfolioon liittyy aina sekä itsearviointia että muiden

arviointeja. Arviointiportfolio on yleensä selkeästi strukturoitu ja ohjeistettu, helposti vertailtavissa muiden portfolioiden kanssa. Tekijällä voi kuitenkin olla vapaus valita esim. työnäytteet, joiden uskoo edustavan parhaimmistaan. Näin arviointiportfolioissakin säilyy yksilöllisyys.

Ammattiopinnoissa arviointiportfolioa voidaan käyttää esim. kurssin tai tutkinnon osaamisen arviointiin. Myöhemmin kerrotaan tutkintotilaisuuksia varten räätälöidystä portfoliomallista, joka on luonteeltaan arviointiportfoliotyyppinen.

2.2 Ohjeita ja vinkkejä portfolion laatimiseen

Portfoliotyöskentely rakentuu eri vaiheista. Näitä ovat tavoitteiden tarkastelu, materiaalin kokoaminen ja valikoiminen, aineiston analysointi ja reflektointi sekä lopulta aineistojen tuotosten arviointi sovittujen kriteerien ja arviointiperusteiden mukaisesti. Portfoliota työstettäessä luodaan uusia töitä ja palataan jo tehtyihin töihin. Näin portfolion tekijän ajattelutoiminnot rakentuvat ja kehittyvät uudelleen kunnes hän saa riittävästi ymmärrystä tutkimastaan ilmiöstä. (Niikko 2001, 72).

Portfolion tekemisen alkuvaiheessa on hyvä käyttää aikaa sen ajatteluun ja suunnitteluun. Alkuvaiheessa on selvitettävä millainen portfolio on tarkoitus tehdä. (Niikko 2001, 74). Käytännössä portfolion teon voi aloittaa tekemällä siihen persoonallisen kannen, joka erottaa portfolion muiden ihmisten portfolioiden joukosta. Kanta suunnitellessa voi samalla pohtia ja jäsentellä sisältöä ja valintaprosessia. Seuraavana on hyvä kartoittaa menneisyyttä alustavan itsearvioinnin avulla.

Itsearvioinnissa voidaan kertoa esimerkiksi koulutustaustasta, tutkinnoista ja todistuksista, harrastuksista, asioista joita on toteuttanut elämässään, asioita joita haluaisi kehittää itsessä, asioista joissa on todella hyvä, sekä tavoitteista joita haluaisi toteuttaa. Asiat joissa kokee olevan erittäin hyvä voi eritellä synnynnäisiin ja oppimisen kautta tulleisiin taitoihin. Kehittämistä vaativista tehtävistä voi poimia ne jotka kokee tärkeimmiksi ja kiireellisimmiksi. Tulevaisuuden tavoitteet ja unelmat voi jaksottaa ja luoda niille realistinen aikataulu. Itsearvioinnin jakaminen ystävän,

luokkakaverin, opettajien tai muiden portfolioita työstävien läheisten kanssa luo tukevan pohjan portfolio työskentelyn käynnistämiseksi. Ystävien ja muiden portfolioita tutkivien tuella ja opastuksella voi löytää itsestä vahvuuksia joita ei ole aiemmin rekisteröinyt, sillä monesti ihminen ei itse havaitse omaa erinomaisuuttaan. (Härkönen 1999,14-16).

Portfolio luo mahdollisuuden tarkastella itseä ja omaa edistymistä ikään kuin ulkopuolisen silmin. Oppimisprosessin eteneminen, valintojen tekeminen omassa elämässä ja opinnoissa heijastuvat portfolioista. Portfoliotoiminnan päämääränä on omaehtoisen itsetutkiskeluprosessin käynnistäminen ja kehittäminen. Omien osaamis- ja kehittämisalueiden sekä vahvuuksien ja heikkouksien pohtiminen auttavat hahmottamaan, millaisissa töissä voisi parhaiten hyödyntää omaa osaamista. Itsen kehittäminen onnistuu seuraamalla portfolioon asetettuja aikatauluja ja päämääriä. (Härkönen 1999, 18).

Edellä mainittuja portfolion elementtejä voidaan painottaa eri käyttötarkoituksia varten tehdyissä portfolioissa. Esimerkiksi luvussa 3 kuvatussa ammattitaidon näytekansiossa on jätetty kovin henkilökohtaiset seikat pois ja painotettu ammatillisia seikkoja, koska portfolioa tehdään työnhakua tai tutkintotilaisuutta varten. Itsenäistymiskasvatuksen portfolioissa, luvussa 4, painoituksena on oma kehittyminen ja prosessin myötä uuden oppiminen, eikä siinä painoteta niinkään ammatillisia seikkoja, vaan portfolioa tehdään itseä varten.

2.3 Portfolio siirtyy digiaikaan

Perusportfolioissa voi olla mukana valokuvia, äänitteitä tai videoleikkeitä cd:llä tai muistitikulla, tai koko portfolio voi olla sähköinen. Etuja sähköisessä portfolioissa on, että sitä on helppo siirtää ja jakaa. Ennen kaikkea portfolion päivittäminen on kätevää kun se on sähköisessä muodossa. Tallentaminen ja varmuuskopioiden ottaminen onnistuu helposti, eikä siten tarvitse olla huolissaan, että ainutkertainen paperiversio tai kansio katoaisi.

Kun haetaan tietoa sähköisestä portfolioista, jota voidaan nimittää myös digitaaliseksi tai elektroniseksi portfolioiksi tai e-portfolioiksi, tietoa löytyy luonnollisesti paljon internetistä. Verkosta on saatavissa ilmaisia ja maksullisia ohjelmia sähköisten portfolioiden luomiseen. Niihin voi liittää ääntä, videoita, hyperlinkkejä ja blogeja ja niiden rakenteesta voi tehdä kotisivujen kaltaisia alavalikkoineen ja linkkeineen. Tällaisia ohjelmia tarjoaa esimerkiksi Microsoft Works Portfolios, Adobe Acrobat 9 Pro PDF-Portfolio. Verkosta löytyy myös lukuisia ohjeita sähköisen portfolion luomiseen vaikkapa PowerPoint-ohjelman avulla, esim. sivustolta www.ehow.com. Myös suomenkielisiä ohjeita on saatavissa, useimmat niistä liittyvät oppilaitosten omiin ohjeistuksiin opiskelijoilleen.

Yhtenä esimerkkinä sähköisestä portfolioista on Jyväskylän ammattikorkeakoulun käyttöön kehitetty ePofo. Se on elektroninen portfolio, joka auttaa osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa (Laitinen, Nurminen ja Soininen 2007, 54-66; 89-99). EPofo-järjestelmän avulla opiskelija voi luoda itselleen sähköisen portfolion opiskelun aikana itselleen merkityksellisestä aineistosta, josta käy ilmi opiskelijan osaaminen. Opettaja puolestaan voi ePofon kautta arvioida ja kommentoida opiskelijan osaamista ja liittää sitä suoraan koulutuksen osaamisalueisiin ja opintojaksoihin. (Huotari ja Niskanen 2008.)

Sähköisen portfolion muotoseikoissa on joitakin huomionarvoisia asioita. Internetistä www.ehow.com -sivustolta löytyvissä ohjeissa neuvotaan pitämään diojen yleisilme samanlaisena vakuuttavuuden ja selkeyden vuoksi. Dioissa olisi mahdollisuus käyttää vaikka joka sivulla erilaisia kehyksiä, taustavärejä ja tekstityyppejä, mutta kannattaa jättää ainoiksi muuttuviksi tekijöiksi ne, joihin huomio halutaan kiinnittää, esimerkiksi kuvat ja tekstit. Kirjoituksen määrä neuvotaan rajaamaan mahdollisimman vähiin, jos dioja on tarkoitus esitellä suullisesti.

Valmis portfoliotiedosto kannattaa tallentaa pdf-muotoon, jotta tiedostoa ei pysty muuttamaan jälkikäteen. Tekijänoikeudellisesta näkökulmasta on huomioitava, että ammatilliset näyttekansiot ovat virallisia asiakirjoja, joita ulkopuoliset eivät saa muuttaa (Niikko 2000, 52).

Tässä kehittämishankkeessa käsitellään myöhemmin sähköistä portfolioa puistopuutarhureiden ammatillisen osaamisen näytekansiona. Internetin tietotulvasta huolimatta on vaikea löytää juuri ammattitutkinnoissa ja niiden tutkintotilaisuuksissa käytettäväksi sopivaa sähköisen portfolion mallia tai ohjetta sen tekemiseen. Itse asiassa tähän tarkoitukseen sopii mahdollisimman yksinkertainen ja helppokäyttöinen ratkaisu; Microsoft Officen PowerPoint-ohjelma on helppokäyttöinen ja löytyy useimmilta koneilta. PowerPoint-tiedostot aukeavat myös mm. ilmaisilla OpenOffice-ohjelmilla. PowerPoint on useimmille tuttu jo entuudestaan ja hyödyllinen oppia käyttämään heillekin, joille ohjelma on uusi.

3 Portfolio puistopuutarhurin ammatillisena näytekansiona

Kuten aiemmin jo todettiin, portfolioita eli näytekansioita teetetään paljon. Suunnilleen sama ohjeistus portfolion perusrakenteesta toistuu kaikkialla, mutta valmiita malleja ei juurikaan anneta. Tällä varmaankin tähdätään tarkoituksellisesti siihen, että jokaisen portfolio olisi yksilöllinen ja omannäköinen. Useimmille portfolio on kuitenkin haastava ja epämääräinen asia, jota on vaikea aloittaa, kun ei tiedä mihin pyrkiä. Näin on huomattu olevan myös puistopuutarhureiden koulutuksessa, jossa opintojen loppusuoralla kannustetaan opiskelijoita tekemään ammattitaidon näytekansio osaamisestaan. Näytekansiosta olisi hyötyä sekä tutkintotilaisuudessa (näytössä) että valmistumisen jälkeen työhaussa. Näytekansio olisi myös hieno päätös koulutukselle kootessaan opiskeluaikaiset suoritukset ja oppimisprosessin yksiin kansiin (tai sähköiseen kansioon), mikä olisi paljon kuvaavampi ja henkilökohtaisempi, kuin koulusta saatava opintosuoritusrekisteri. Valmiin mallin puuttuessa harva kuitenkaan tekee vapaaehtoista portfolioa.

Ammattitutkinnoissa, jotka eivät varsinaisesti tähtää esim. graafisille tai luoville aloille, ei ole tarkoituksenmukaista, että opiskelijat käyttävät paljon aikaa näytekansion teknisiin yksityiskohtiin, muotoseikkojen selvittämiseen tai visuaaliseen ilmeeseen. Myöskään opettajilla ei ole resursseja ohjata ”mahdollisimman hienoon” lopputulokseen tähtäävää portfoliotyöskentelyä. Riittävän hyvä on tässä tapauksessa kyllin hyvä. Tässä työssä lähdettiin kehittämään yksinkertaista mallipohjaa sähköiselle ammattitaidon näytekansiolle sillä periaatteella, että kynnys näytekansion tekemiseen pitää saada mahdollisimman matalaksi. Opiskelijoiden tietotekniset taidot ovat hyvin vaihtelevia, samoin kirjallinen ilmaisu. Kehittämishankkeessa luotiin malli PowerPointilla lähinnä niiden opiskelijoiden käyttöön, joille tietotekniikka tuottaa tuskaa sekä ohjeistus mallipohjan käyttämiseen (Liite 1). Taitavammat opiskelijat voivat jatkaa portfolion koristelua ja varustelua niin pitkälle kuin haluavat tai luoda kokonaan omanlaisensa portfolion.

Kimmokkeen sähköisen portfoliomallin kehittämiselle antoi alallamme vallitseva ongelma tutkintotilaisuuksissa; monipuolisen tutkinnon osaaminen pitäisi pystyä näyttämään lyhyessä ajassa (päivässä/päivissä) ja käytännössä joudutaan turvautumaan

paljon valokuviiin ja työpäiväkirjoihin sellaisten työtehtävien osalta, joita ei joko ehdi tai pysty näyttämään tutkintotilaisuudessa. Syynä voi olla esim. väärä vuodenaika jollekin puutarhatyölle. Käytännöt tutkintotilaisuuksissa ovat olleet kirjavia ja tarvetta yhtenäiselle, selkeälle esitystavalle olisi. Sähköinen ammattitaidon näytekansio voisi toimia hyvänä apuvälineenä tutkintotilaisuuksissa. Kehittämishanke tähtää perimmiltään tutkintotilaisuuden jouhevuuden lisäämiseen sekä opiskelijan, opettajan että arvioijan näkökulmasta ja saman aiheen kehittämistä voi jatkaa myöhemmin näyttötutkintomestarikoulutuksessa.

Hämeen ammattikorkeakoulun opiskelija Epi Ylinen aloitti opinnäytetutkielmassaan ammatillisen näyttökansion kehittelyn Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymän (PIRKO) puistopuutarhuriopiskelijoille. Ylisen tutkielma toimii tässä kehittämishankkeessa pohjana ja näytekansion kehittelyä laajennetaan tässä sähköisen sisällön suuntaan ja keskittyen tutkintotilaisuudessa hyödynnettävään portfoliomalliin.

3.1 Portfolioille tilausta näyttötutkintojärjestelmässä?

Opetushallituksen internet-sivuilla

http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/nayttotutkinnot kuvaillaan ammattiopetuksen näyttötutkintojärjestelmää seuraavasti:

Näyttötutkinto on erityisesti aikuisille suunniteltu joustava tutkinnon suorittamistapa, jossa periaatteena on asiakaslähtöisyys.

Näyttötutkinnoissa ammattitaito osoitetaan työelämässä riippumatta siitä, onko osaaminen kertynyt työkokemuksen, opintojen tai muun toiminnan kautta. Kaikki ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot voidaan suorittaa näyttötutkintona.

Näyttötutkinto suoritetaan osoittamalla tutkinnon perusteissa edellytetty ammattitaito ensisijaisesti aidoissa työelämän tuotanto- ja palvelutilanteissa. Näyttötutkinnon suorittaja osallistuu usein valmistavaan koulutukseen, jonka avulla hankitaan tarvittavaa ammattitaitoa. Henkilö,

jolla on jo riittävä ammattitaito voi suorittaa näyttötutkinnon tai sen osan osallistumatta koulutukseen.

Näyttötutkinnoissa ei siis edellytetä kirjallisia suorituksia, vaan kaiken vaadittavan osaamisen saa näyttää työsuorituksilla. Näyttötutkinto-oppaassa (2011, 36) kerrotaan ammattitaidon osoittamistavasta seuraavasti:

Ammattitaito osoitetaan pääsääntöisesti työelämän todellisissa työtehtävissä. Käytännön työtehtävien lisäksi tutkintosuoritusta voidaan tarvittaessa täydentää, jotta kaikki ammattitaitovaatimukset tulevat kattavasti ja luotettavasti osoitetuiksi. Täydentäviä menetelmiä ovat mm. kirjalliset kuvaukset, videointi ja haastattelu.

Näyttötutkintojärjestelmässä ei suositella jatkuvaa arviointia, vaan tutkintotilaisuus pitäisi olla mielellään kertaluonteinen. Tähän on ilmeisin syy kustannustekijät, sillä arvioijien palkkaaminen kovin usein tai pitkäksi aikaa tekisi järjestelmästä liian kalliin. Monissa tutkinnoissa on kuitenkin mahdotonta näyttää kerralla kaikkia ammattitaitovaatimuksia. Tällaisten osaamisalueiden osoittaminen valokuvien, muistiinpanojen ja itsearvioinnin avulla on käytännössä välttämätöntä – siis tilausta tarkoituksenmukaiselle portfoliolle!

3.2 Portfolion käyttö puistopuutarhurin ammattitutkinnoissa

Puistopuutarhurin ammattitutkinnoissa, kuten varmasti monissa muissakin tutkinnoissa, näyttötutkintotilaisuuksien hankaluus johtuu liian laajaksi mitoitettusta tutkinnoista. Tutkintojen perusteita päivitetään ja täsmennetään Opetushallituksessa noin viiden vuoden välein työelämästä ja oppilaitoksista saadun palautteen perusteella. Todennäköisesti tämäkin tutkinto tulee keskittymään jatkossa tiiviimmin tiettyihin osaamisalueisiin. Mutta niin kauan kuin tutkinnon perusteet ovat mitä ovat, kaikki luetellut osaamisvaatimukset tulee osoittaa jollain tavalla, mielellään aidoissa työtilanteissa, mutta tarpeen vaatiessa kirjallisilla täydennyksillä.

Tähän tarpeeseen kehiteltiin sähköisen näytekansion mallipohja, jotta opiskelijan olisi mahdollisimman helppo antaa tietoa osaamisestaan selkeässä, rajatussa, yhtenäisessä ja helposti liikuteltavassa muodossa. Sähköiseen portfolioon opiskelija voi koota valokuvia ja työselostuksia sellaisista työtilanteista, jotka toistuvat harvoin tai ”vääränä” ajankohtana, siis muuna kuin tutkintotilaisuuden vuodenaikana. Esimerkiksi opiskelija voi tehdä dian tai kaksi suorittamastaan puun kaadosta helmikuussa, jolloin kesäkuun tutkintotilaisuudessa ei tarvitse enää etsiä kaadettavaa puuta. Suullisella esityksellä opiskelija voi vielä kerrata esim. turvallisuusnäkökohdat ja osoittaa osaavansa kaataa puun turvallisesti.

Osaaminen pitäisi osoittaa mahdollisuuksien mukaan aidoissa työtilanteissa, mutta on melkein mahdotonta löytää sellaista työympäristöä, jossa kaikkia vaadittuja työtehtäviä pääsisi tekemään. Esimerkiksi puistopuutarhurin ammattitutkinnossa pitäisi näyttää osaamista puistoissa, hautausmaalla, leikkialueilla, liikennealueilla ja luonnonvaraisilla alueilla. (Opetushallitus, 2005.) Pitkin opiskeluvuottaan opiskelija voi kerätä kuvia ja muistiinpanoja erilaisista työtilanteista eri ympäristöissä ja koota ne lopuksi portfolioksi täydentämään työnäytöksenä osoitettua osaamista.

Tällaisia ammattiosaamista osoittavia kuvadioja opiskelija voisi koota kaikista haluamistaan osaamisalueistaan, mutta mallipohjan avulla kuvamäärää ja informaatiotulvaa saadaan kuitenkin rajattua tarkoituksenmukaiseksi.

Tutkintotilaisuuden läpäisyyn tähtäävä näytekansio on luonteeltaan arviointiportfoliotyyppinen. Sen rakenne on ulkoapäin säädelty ja sisältö rajattu kertomaan vain siitä ammattiosaamisesta, jota tutkinnon perusteissa vaaditaan (Niikko 2000, 55-56). Visuaalinen ilme on ohjeistettu mahdollisimman selkeäksi ja samankaltaiseksi, ei kuitenkaan opiskelijoiden keskinäisen vertailun vuoksi, vaan helpottamaan arvioijien työtä oleellisen tiedon saamiseksi näytekansioita tutkimalla. Tyypillisestä arviointiportfolioista tämä näytekansiomalli poikkeaa siinä, että siitä puuttuu opiskelijan itsearviointi, eikä siihen haeta muita arviointeja, kuin tutkintotilaisuuden arvioijien näkemys.

Sähköinen näytekansio on helppo lähettää sähköpostin liitteenä vaikkapa tutkintosuorituksen arvioijille etukäteen tutustuttavaksi. Halutessaan myös esimerkiksi tutkintotoimikunta saa näytekansion helposti tutkittavakseen. Tähän saakka

opiskelijoiden tuottamaa aineistoa on kulkenut suurissa mapeissa postin välityksellä ympäri maakuntaa, mikä on tietenkin hidasta ja kallista, mutta myös riskialtista, koska käsintehdyt mapit ovat ainutkertaisia. Sähköisen portfolion etuja paperisiin verrattuna ovat jaettavuuden ja tallentamisen helppous sekä esittämisen selkeys (Barret 1999). Yhtenäinen käytäntö sähköisissä näytekansioissa helpottaa ja nopeuttaa arvioijien työtä. Mallipohjan avulla saadaan rajoitettua kuvamäärää ja tekstimäärää vain oleellisimpiin asioihin, jolloin saadaan pienennettyä kaiken sähköisesti liikkuvan informaation määrää.

3.3 Portfoliomallin kehittelyprosessi PIRKOssa

Hämeen ammattikorkeakoulun ohjaustoiminnan opiskelija Epi Ylinen (2011) aloitti opinnäytetyössään ammattitaidon näytekansion kehittämisen puistopuutarhureiden ammattitutkinnon kuntouttavan koulutuksen käyttöön PIRKOssa. Opinnäytetyössään hän keskittyi valokuvan merkitykseen näytekansiossa ja ammatillisen osaamisen osoittamisessa. Mainittakoon vielä, että oppilaitoksella ei ole ollut käytössä mitään valmista portfoliomallia tai ohjeistusta sellaisen tekemiseen. Ylisen opinnäytetyössä mainitaan mm. seuraavia PIRKOssa koettuja haasteita portfolioiden tekemiselle:

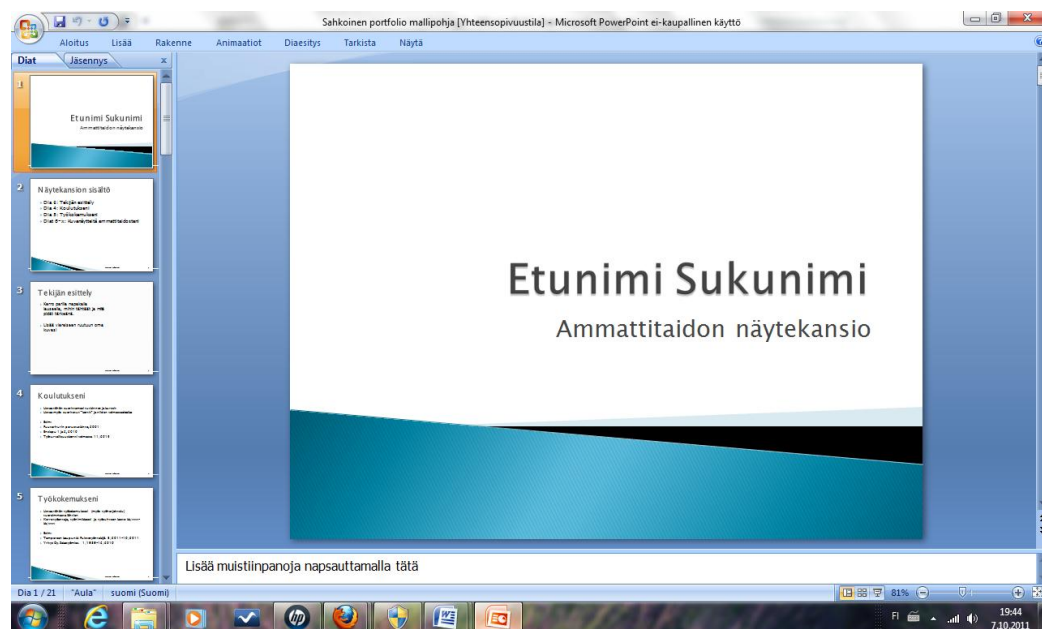
- - näytekansion kokoamisen aloittaminen koettiin vaikeaksi kunnollisen ohjeistuksen puutteen vuoksi. Samoin se, mitä ammattitaidon näytekansion pitää sisältää, vaihteli opettajien mukaan ja yhtenäistä linjaa käyttää sitä näyttötutkinnon osana ei ollut.

Ylinen teki viheralan ammattiopettajille kyselytutkimuksen, jossa tiedusteltiin mielipiteitä valokuvan käytöstä opetuksessa ja ammattitaidon näytekansion sisällöstä. Kyselytuloksista käy ilmi, että kuvallista näytekansiota pidetään hyödyllisenä lisänä näyttötutkintotilaisuudessa osoittamassa tutkinnon suorittajan osaamista, ei pelkästään kuntouttavassa koulutuksessa vaan kaikissa tutkintotilaisuuksissa. Vastaajista valtaosa tunnisti ohjauksen tarpeen näytekansioiden tekemisessä. Kehittämiskohteiksi vastaajat ilmoittivat mm. käytäntöjen yhtenäistämisen, opettajien ohjauksen, tutkintovaatimusten mukaisten kuvien käytön ja työprosessien kuvauksen tärkeyden. Eräs ammatinopettaja halusi korostaa näytekansion esittelyä suullisesti, mikä on tärkeä näkökohta ja huomioidaan sähköisen portfolion mallipohjan kehittälyssä.

Tässä kehittämishankkeessa haluttiin jatkaa Ylisen näytekansioajatuksen kehittämistä ja tuoda se käytäntöön. Ylinen keskittyi opinnäytetyössään valokuvan merkitykseen oppimisprosessissa ja osoitti työvaiheiden kuvaamisen tärkeyden. Kuvapankin keräämiseen kannattaakin kannustaa koko opintojen ajan. Jatkokehittelynä kehittämishankkeessa luodaan Ylisen keräämän näytekansiosisällön mukainen mallipohja, joka sekä madaltaa opiskelijan kynnystä ryhtyä tekemään portfolioa että nopeuttaa opettajan ohjaustyötä, kun valmis pohja ohjeistuksineen on käytettävissä.

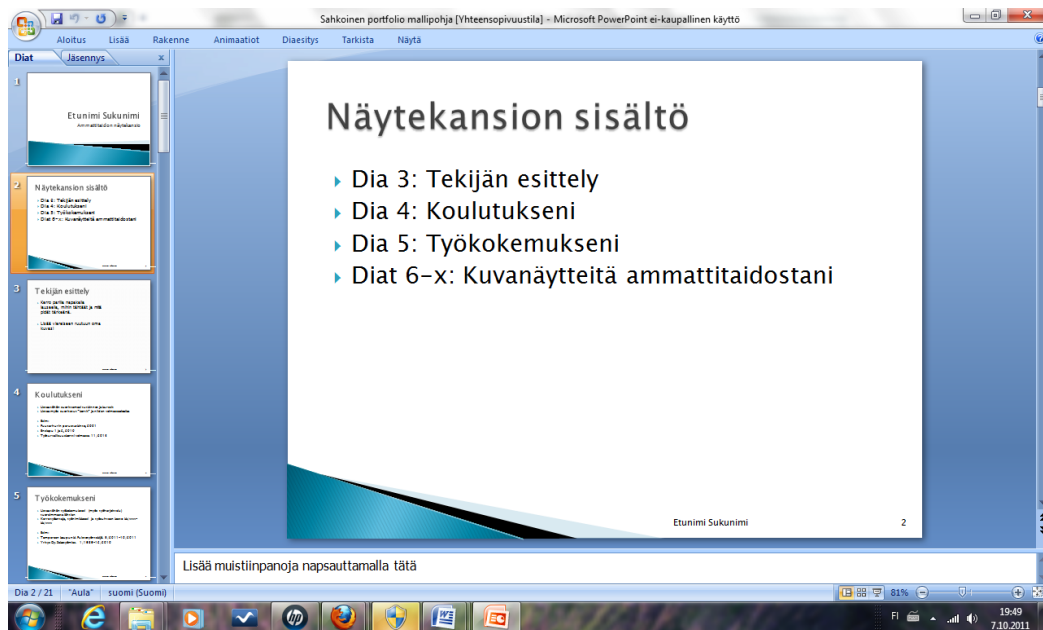
3.4 Mallipohja sähköiselle ammattitaidon näytekansiolle

Opiskelija saa mallipohjan käyttöönsä esim. moodlesta. Samasta paikasta löytyvät myös ohjeet mallipohjan käyttämiselle (Liite 1). Mallipohja on laadittu PowerPoint – ohjelmalla ja sen rakenteena on käytetty valmista ohjelmasta löytyvää pohjaa. Näytekansio alkaa kansidialla (Kuva 1), johon opiskelija täydentää oman nimensä.

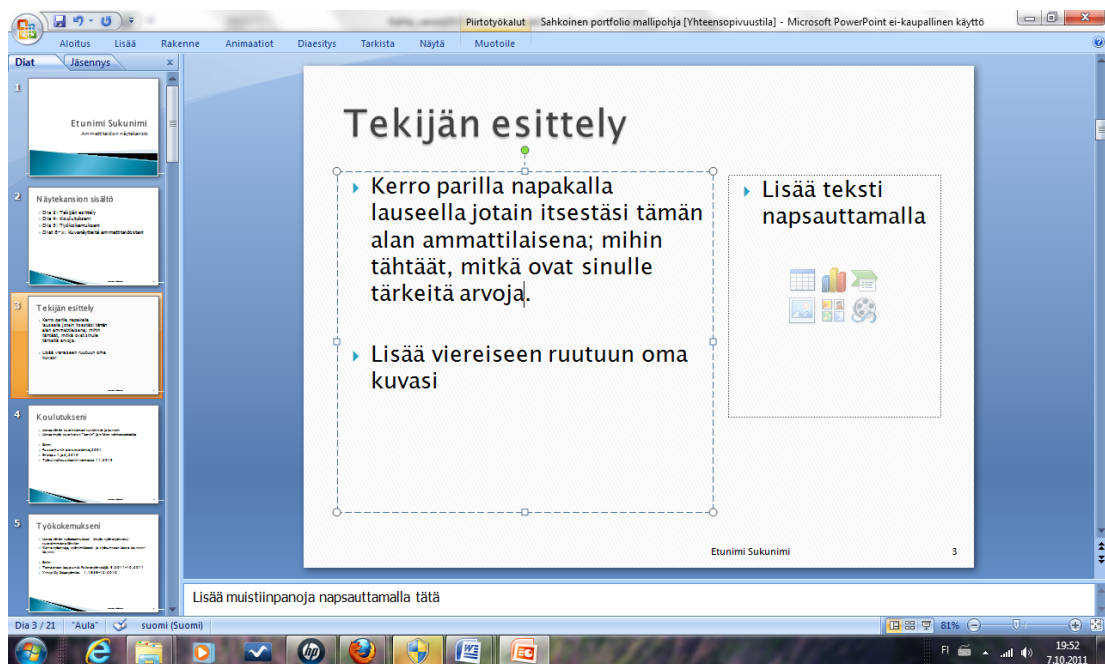
Kuva 1 Ammattitaidon näytekansion kansidia

Seuraava dia esittelee ammattitaidon näytekansion sisällön (Kuva 2). Kaikissa portfolioissa on hyvä olla sisällysluettelo.

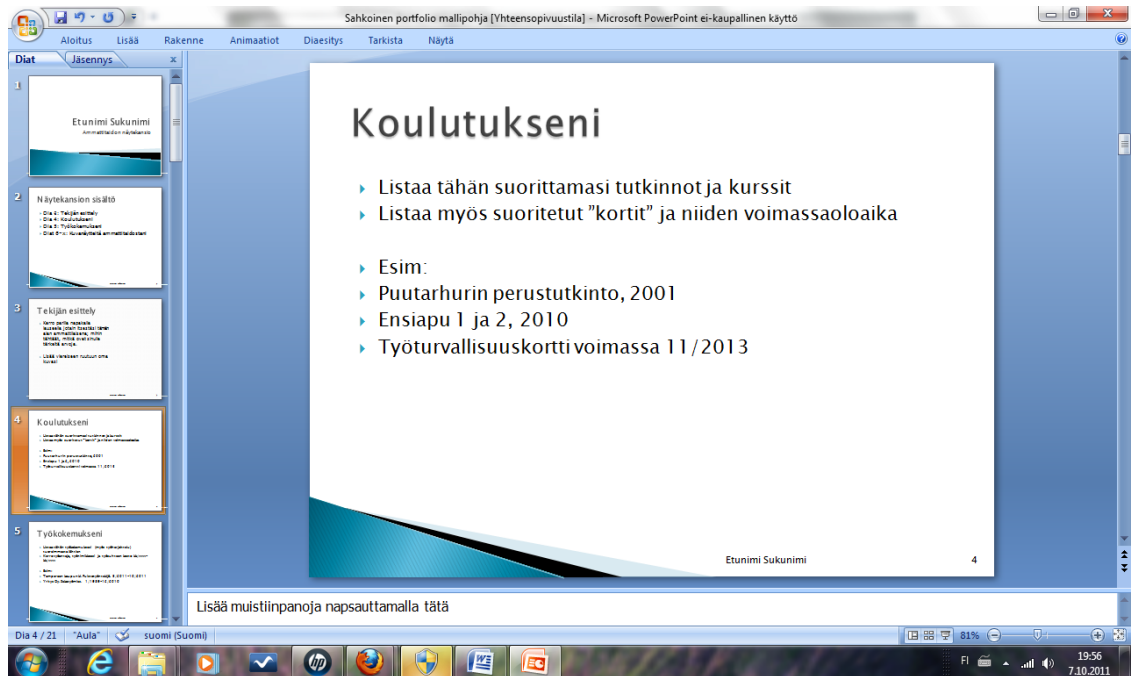
Kuva 2 Ammattitaidon näytekansion sisällysluettelo

Tekijän esittely –diassa (Kuva 3) on tarkoitus kertoa tekijästä lyhyesti jotain oleellista ammatillisesta näkökulmasta katsottuna. Tähän ei laadita henkilöhistoriikkia. Dian tekstimäärä pitää olla sellainen, että sen jaksaa lukea, mutta silti sen pitää kertoa jotain ihmisestä portfolion takana.

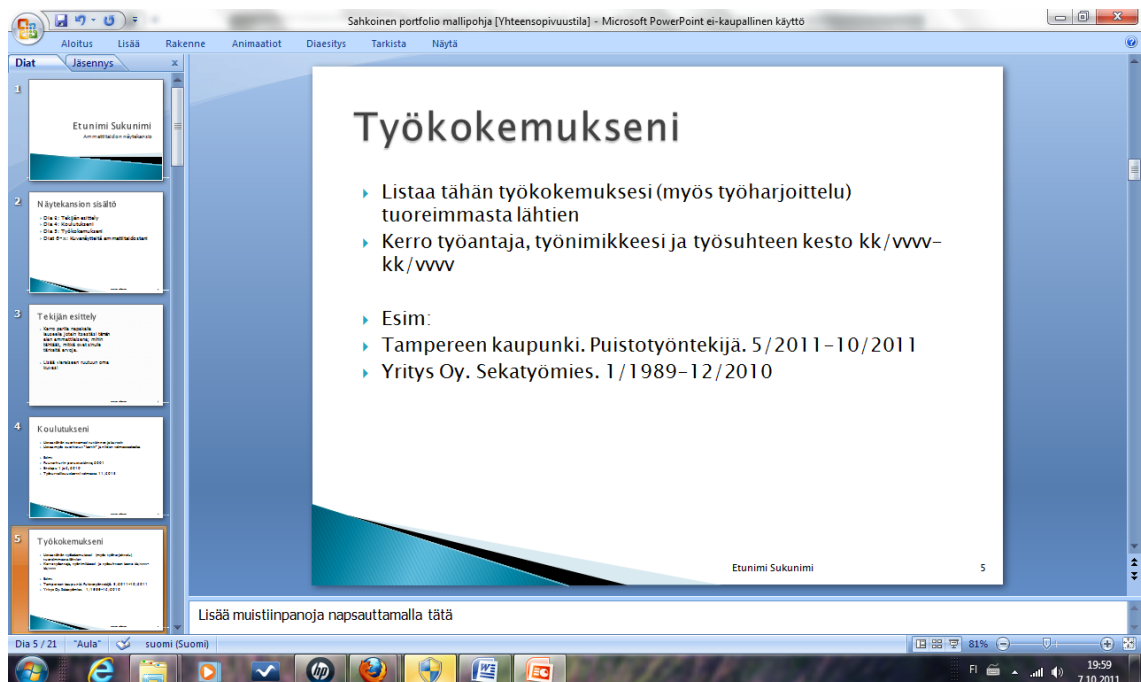
Kuva 3 Ammattitaidon näytekansion tekijän esittely -dia

Koulutukseni –diaan (Kuva 4) listataan oleellinen koulutus (välttämättä ei tarvitse kertoa kaikkia alaan liittymättömiä kursseja yms.). Koulutustiedot kerrotaan niin lyhyesti, kuin mahdollista.

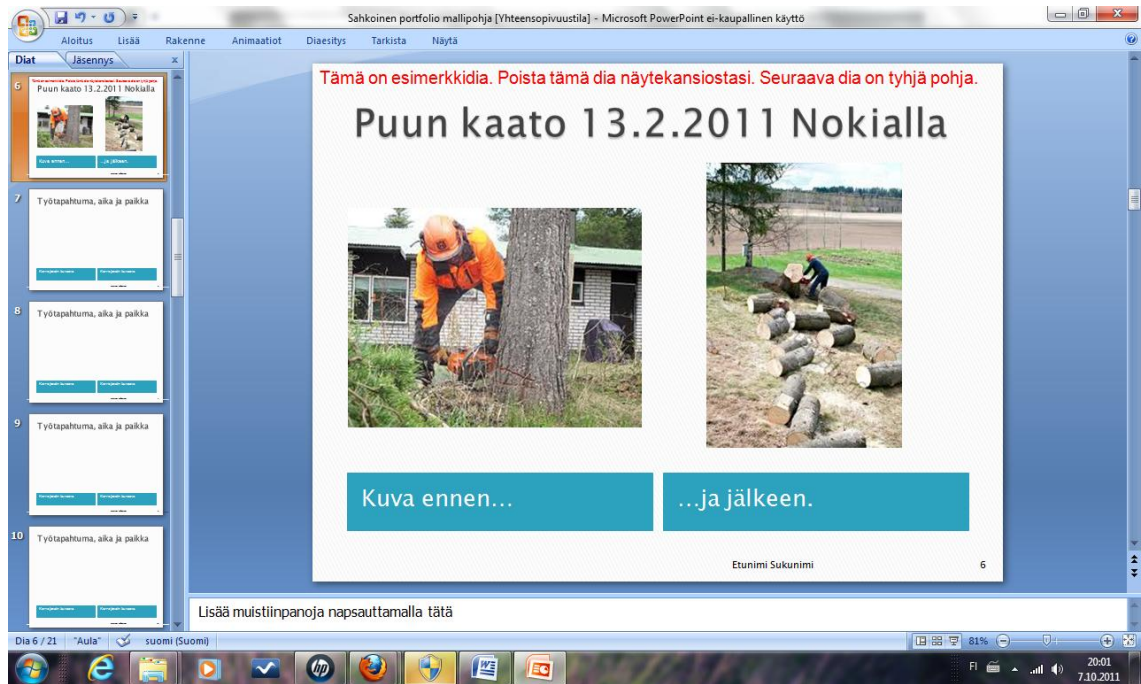
Kuva 4 Ammattitaidon näytökansion dia koulutustaustasta

Työkokemukseni –diassa (Kuva 5) kerrotaan *alaan liittyvä* työkokemus lyhyesti; työnantaja, työnimike ja työn kesto. Kaikki muu lisätieto työhistoriasta voidaan antaa suullisesti tai osoittaa esim. työtodistusten avulla tarvittaessa.

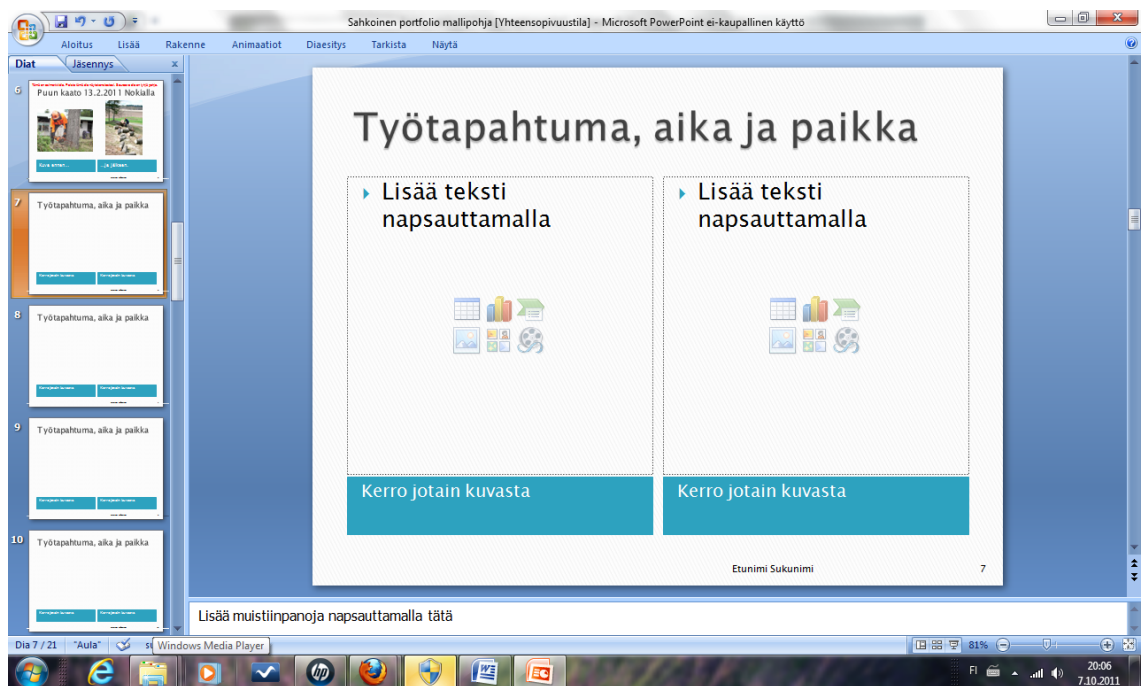

Kuva 5 Ammattitaidon näytökansion työkokemusdia

Tästä alkavat kuvadiat, joissa tekijä esittelee ammattiosaamistaan. Kuvadioissa esitellään esim. niitä asioita, joita ei tutkintotilaisuudessa pysty näyttämään työsuorituksina. Kuvien määrä on kuitenkin hyvä rajata esim. max. 30:een. Mallipohjassa on valmiina yksi esimerkkidia (Kuva 6). Tekijä työstää omat kuvadiansa tyhjälle mallipohjalle (Kuva 7), johon hän valitsee kaksi mahdollisimman kuvaavaa ja oleellista valokuvaa.

Kuva 6 Ammattitaidon näyttekansion esimerkkidia ammattiosaamisesta

Kuva 7 Ammattitaidon näyttekansion tyhjä kuvadia

3.5 Kommentteja ja kokemuksia mallipohjan käytöstä

Puistopuutarhuriopiskelija koekäytti sähköisen portfolion mallipohjaa kootessaan kuvamateriaalia tutkintotilaisuuttaan varten (Kuva 8). Opiskelijalta saatiin hyödyllisiä kommentteja mallipohjan käyttämisestä. Opiskelija piti sähköistä portfolioa hienona ja käteväenä, mutta totesi kuitenkin, että oma atk-osaaminen ei meinannut riittää ja diojen laatiminen oli työlästä. Esimerkiksi kuvansiirto ja tallentaminen ovat vaikeita asioita. Myös kaikenlainen viimeistely, esimerkiksi kuvatekstin pienentäminen tai kuvan kääntäminen, vievät paljon aikaa tottumattomalta. Myös sopivan lyhyiden sanamuotojen löytäminen vie paljon aikaa, jos ei ole tottunut ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Opiskelija kertoi myös, että itse on vaikea hahmottaa, mitkä ovat niitä kaikkein oleellisimpia ja kuvaavimpia kuvia, kun kuvapankkia on kertynyt runsaasti. Toisin sanoen kynnys sähköisen portfolion laatimiseen on edelleen suuri mallipohjasta huolimatta ja opiskelija koki paperisen näytekansion itselleen luontevammaksi tavaksi, vaikkakin huomasi paperikansion olevan vielä työläämpi koottava. Opiskelija oli kuitenkin tyytyväinen valmiiseen sähköiseen portfolioonsa ja aikoi hyödyntää sitä tutkintotilaisuudessa paperisen näytekansion rinnalla ja mahdollisesti myöhemmin työnhakutilanteissa.

Kuva 8 Esimerkki opiskelijan laatimasta ammatillisen näytekansion kuvadiasta, jolla opiskelija osoittaa omaavansa kokemusta erilaisten työkonien käytöstä

Opiskelijan kommentit olivat arvokkaita ja auttoivat pohtimaan jatkotoimenpiteitä, jotta sähköiset portfolioit saataisiin todella jalkautumaan käytäntöön. Ensinnäkin on tärkeää muistuttaa opiskelijoita keräämään runsaasti kuvia työskentelystään koko opiskelun ajan. Kuvat on myös hyvä tallentaa loogisesti tiettyyn paikkaan, mistä ne löytyvät kätevästi, kun portfolioa aletaan koota. Useilta muistitikuilta ja eri koneiden kovalevyiltä kuvia on liian työlästä etsiä.

Kuvansiirto ja tallentaminen ovat perustavanlaatuisia pulmatilanteita monille sellaisille opiskelijoille, jotka käyttävät vähän tietokoneita. Tähän olisi hyvä varata jonkin verran aikaa opetuksesta, jotta kuvansiirtoa ja tallentamista voitaisiin harjoitella ainakin aluksi yhdessä. Opettaja tai opiskelutoveri voi auttaa valitsemaan parhaita kuvia portfolioon. Sähköisen portfolioin idea (sen suppeus ja ytimekkyys) tulisivat myös selväksi, kun asiaa käsiteltäisiin yhdessä atk-luokassa ainakin kerran siinä vaiheessa, kun opiskelijat alkavat valmistautua tutkintotilaisuuksiin ja koota portfolioita.

Ammattitopetuksesta on vaikea irrottaa kovin paljon tuntiresurssia atk-ohjaukseen, mutta ainakin muutama oppitunti kannattaisi käyttää yhteisesti portfolio-aiheeseen. Käytäntö on osoittanut, että opettaja joutuu joka tapauksessa käyttämään aikaa opiskelijoiden yksilöohjaamiseen heidän valmistautuessaan tutkintotilaisuuksiin. Suuremmat atk-ohjaustarpeet kartoitetaan henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa ja tarvittaessa opiskelija ohjataan saamaan lisäohjausta esim. atk-pajaan tai muuhun oppilaitoksen yleiseen lisäopetukseen. Oppilaitoksen atk-opettajien kanssa kannattaa virittää yhteistyötä myös portfolioiden ohjauksesta, jos opiskelijat tuovat atk-pajoissa esille pulmiaan portfolioiden laatimisessa. Portfolioin rakenne on kuitenkin niin yksinkertainen, että sen tekemisen perusohjaus pitäisi luonnistua keneltä tahansa ammattiopettajalta.

4 Portfolio osana erityistä tukea tarvitsevan nuoren itsenäistymistä

Peruskoulun päättävillä nuorilla on elämässään edessä isoja asioita. Opiskelut alkavat ja kotoa muuttokin tulee osalle nuoria tässä vaiheessa eteen. Samaan aikaan myös kehossa ja mielessä tapahtuu paljon murrosikään liittyviä muutoksia joiden kanssa nuori kamppailee. Näitä samoja nuorten kehitykseen kuuluvia asioita kuuluu myös kehitysvammaisten elämään. He tarvitsevat hieman enemmän apua ja tukea muutosten ymmärtämiseen ja itsenäistymisen opetteluun. Näitä asioita opiskellaan itsenäistymiskasvatus-oppiaineessa.

Itsenäistymiskasvatukseen ei ole olemassa oppikirjaa, vaan opettajat luovat materiaalin tunneille itse. Itsenäistymiskasvatus-oppiaine kaipaisi hieman yhdenmukaistamista, sillä moni opettaja opettaa samaa oppiainetta erilaisista lähtökohdista. Tämän kehittämishankkeen yksi tehtävä olisi yhdenmukaistaa opetusta Aitoon koulutuskeskuksessa ja ottaa opetuksen osaksi portfolio. Tietoa Aitoosta on kerätty kyselytutkimuksen avulla ja sen tuloksia esitellään tässä luvussa. Hyvä ideoiden lähde ja osittain valmista materiaalia on Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaalikeskuksen Itsenäisen elämän abc - Umbrella työkirjassa.

Tässä luvussa 4 käsitellään edellämainittuja asioita, eli erityistä tukea tarvitsevia nuoria, itsenäistymiskasvatusta, sekä portfolioa.

4.1 Erityistä tukea tarvitsevan nuoren itsenäistyminen

Seuraavaksi esitellään taustoja ja tarpeita joista itsenäistymiskasvatuksen sisällöt muodostuvat. Portfolion käyttöä sisältöjen opettamisessa kuvaillaan myöhemmin.

Erityisopetusta saavia oppilaita on nimitetty eri aikoina ja eri yhteyksissä monin eri tavoin. Käytetty nimitys kertoo osaltaan siitä näkökulmasta, josta oppilaiden erilaisuutta ja koulujärjestelmän kykyä kohdata erilaisuus on kulloinkin tarkasteltu. 1960-1980 luvuilla nimityksenä oli ”pedagogisesti poikkeavat”, sitten ”erilaiset oppijat” ja 2000-

luvun alussa alettiin käyttää nimitystä ”erityisen kasvatuksen tarpeessa” oleva oppilas. Viimeaikoina on alettu käyttää myös nimityksiä ”erityisen tuen tarpeessa” tai ”tehostetun tuen tarpeessa” oleva oppilas. (Moberg, Hautamäki, Kivirauma, Lahtinen, Savolainen, Vehmas 2009, 57-58.) Käsitteenä vammaisuus on moniulotteinen ja sen perustana on yksilön fyysinen tai psyykkinen erilaisuus verrattuna valtaväestöön. Vammaisuus ei ole sairautta, sillä siihen ei liity sairauden etenemistä tai paranemista. Vammaisuus on pysyvä tila, jossa ainoastaan vamman ilmiäisy tai vaikeusaste voi muuttua. Yksi vammaisuuden ilmenemismuoto on älyllisen toimintakyvyn epätasaisuus tai poikkeamat. Älykkyyden määrittely on hankalaa. Todellisen älykkyys on kykyä käyttäytyä mielekkäästi erilaisissa ja yllättävissäkin tilanteissa, tällaisen kyvyn suorituskyvyn puuttuminen luokitellaan vammaisuudeksi. Vammaisuus ei välttämättä merkitse työkyvyttömyyttä eikä taloudellista tai sosiaalista huono-osaisuutta. Vammaisuus ei myöskään estä kohtaamasta ihmistä ainutkertaisena ja arvokkaana yksilönä. (Lampinen 2007, 27-29.)

Nuoruusikä on kehityksellisesti vaativa ajanjakso. Nuoruusiässä suhde itseen ja omaan ulkonäköön muuttuu. Myös suhde omiin ajatuksiin, mielipiteisiin, muihin ihmisiin, lähipiiriin ja laajemmin yhteiskuntaan muuttuvat. Ystävyys- ja parisuhteet tulevat kodin ja pihapiirin suhteiden tilalle. Käskyjen totteleminen ei ole nuoruudessa enää niin itsestään selvää, sillä nuori alkaa itse harkita millaisia käskyjä ja kieltoja hän haluaa noudattaa. Myös fyysinen minä muuttuu, sillä nuori voi kasvaa pituutta 12 senttiäkin vuodessa, raajat venähtävät ja olemus voi tuntua kömpelöltä. Seksuaalinen herääminen askarruttaa ja oman kehon muutoksiin on sopeuduttava. (Vilkko-Riihelä 1999, 242-244.)

Vammaisen nuoren itsenäistymiseen liittyvät samat murheet ja ilot kuin ei – vammaisillakin nuorilla: kapinointia, irtiottoja arjesta ja vanhempien holhouksesta, erilaisia ystäviä, luvattomia kokeiluja, rakastumisia, pettymyksiä, surua, erehdyksiä, tulevaisuuden suunnittelua ja uusien taitojen opettelua. Vammaisen nuoren itsenäistymisprosessi voi kuitenkin usein olla vaikeampi kuin ei-vammaisen nuoren, koska vamma ja mahdolliset sairaudet itsessään aiheuttavat monia rajoituksia nuoren ja hänen perheensä elämälle. Monet asiat, jotka ovat itsestään selviä ja aikuisuuteen kuuluvia, eivät ole aina läheskään yhtä selviä oikeuksia vammaiselle. On tärkeää, että vammaisen ihminen muuttaa pois lapsuudenkodistaan vähitellen, mutta riittävän ajoissa. Itsenäisen elämän aloittaminen edellyttää paljon harjoittelua ja uusien asioiden ja

taitojen opettelua. Omaiset ja muu lähiyhteisö ovat merkittävä ja tärkeä voimavara ja tuki vammaiselle nuorelle hänen uudessa elämäntilanteessa. Irtautuminen lapsuudenkodista pelottaa sekä vanhempia että vammaista itseään ja itsenäistymisprosessi vaatii, että vammainen nuori kykenee luottamaan myös muihin ihmisiin kuin omiin vanhempiinsa. Itsenäistyvälle nuorelle on hyvä antaa riittävästi tukea ja vastuuta omissa valinnoissa ja mielipiteiden kertomisessa, tämä edesauttaa perusturvallisuudentunnetta sekä rohkaisee yrittämään uusia asioita. (Lampinen 2007,148-153.)

Neuropsykologit Hiljanen ja Sauna-aho (Helsinki 7.5.2009) esittelevät luentomateriaalissaan näkökulmia kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn tukemiseen eri ikäkausina. Murrosiän kehitykselliset tehtävät kehitysvammaisilla ovat samat kuin muillakin. Kehitysvammaiselle nuorelle voi olla vaikeaa hahmottaa fyysisiä muutoksia, joita hänen kehossaan tapahtuu. Muutoksia on hyvä ennakoida, sillä on tärkeää, että jokainen saa tiedon itselleen sopivalla tavalla, ettei jää kokemustensa ”armoille”. Esimerkiksi kuvalliset kirjat ja filmit voivat olla avuksi. Murrosiän psyykkisenä kehitystehtävänä on pysyvemmän minäkuvan luominen, sen luomiseksi tarvitaan realistista tietoa omista mahdollisuuksista ja rajoista. Haaveet otetaan haaveina ja tavoitellaan sitä mihin on mahdollisuuksia. Itsenäisenä aikuisena elävän kehitysvammaisen elämää rytmittävät työ, kotielämä, harrastukset sekä sosiaaliset suhteet. Asuminen voi olla esimerkiksi ryhmäkodissa tai tuettua asumista. Kotiaskareiden tekeminen; ruuanlaitto, kaupassa käynti, tiskaus, vaatteiden pesu sekä siivoaminen ovat myös osa aikuisuutta. Kehitysvammaisella on oikeus ikänsä mukaiseen elämään; harrastuksiin, oman ikäkauden mukaiseen vaatetukseen ja musiikkiin.

4.2 Kyselytutkimus itsenäistymiskasvatuksen opettajille Aitoon koulutuskeskuksessa

Aitoon koulutuskeskus (AIKK) Pälkäneellä toimiva ammatillinen erityisoppilaitos opiskelee n. 80 kehitysvammaista nuorta. Koulu on sisäoppilaitos, joten viikot koulun asuntolassa toisten nuorten parissa asuminen asettaa haasteita harjoitella runsaasti sosiaalisia valmiuksia ja arkielämäntaitoja. Aitoossa voi opiskella sekä valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta, että ammatillista koulutusta.

Aitoon koulutuskeskuksen opettajille teetettiin kyselytutkimus itsenäistymiskasvatukseen liittyen (liite 2). Kyselyssä haluttiin selvittää oppilaitoksen itsenäistymiskasvatuksen nykytilaa sekä koota yhteen ideoita opetuksen sisällöstä. Kysely lähetettiin sekä sähköisenä, että paperiversiona 18 opettajalle ja vastausaikaa heille annettiin kaksi viikkoa. Kyselyitä palautui takaisin yhdeksän kappaletta. Vastausinnokkuutta saattoi madaltaa se, että osa kyselyn saaneista työskentelee koulun etäpisteissä maakunnassa, eivätkä he ehkä kokeneet kyselyn hyödyntävän heitä. Osa opettajista saattoi taasen olla tämän kahden viikon aikana kiertämässä opiskelijoiden työssäoppimispaikkoja, eikä kysely siksi saavuttanut heitä. Kyselyistä kaksi palautettiin sähköpostitse ja loput seitsemän paperiversiolla. Paperiversiolla vastaten kysely oli mahdollista palauttaa nimettömänä kun taas sähköpostitse lähettäjä eli kyselyyn vastannut käy ilmi. Näissä yhdeksässä palautuneessa vastauksessa on hyödyllistä materiaalia ja näkyi paneutuminen aihetta kohtaan.

4.2.1 Itsenäistymiskasvatuksen nykytila Aitoon koulutuskeskuksessa

Kyselyyn vastanneista opettajista kolme opettaa valmentavaa ryhmää, viisi ammatillista ryhmää ja yksi vastaajista opettaa molempia ryhmiä. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki opettajat opettavat itsenäistymiskasvatusta, itsenäistymiskasvatuksen tunnit ovat oman luokanvalvojan pitämiä tunteja. Opettajat ovat suunnitelleet ja toteuttaneet itsenäistymiskasvatusta hyvin monin eri tavoin, joten kyselyssä haluttiin kartoittaa mitä nykyisellään opetetaan itsenäistymiskasvatuksen tunneilla. Kaikki kyselyissä olevat vastaukset koottiin yhteen ja jaoteltiin taulukkoon (Taulukko 1) itsenäistymiskasvatukseen kuuluvien otsikoiden alle. Näin saa yhdellä silmäyksellä yleiskäsityksen siitä, mitkä osa-alueet ovat vahvoina jo nyt ja minkä alueiden opetusta voisi vielä kehittää ja vahvistaa.

TAULUKKO 1. Itsenäistymiskasvatuksessa nykyään opeteltavia asioita AIKK:ssa

ITSETUNTO	<ul style="list-style-type: none"> • Valintojen tekeminen
SOSIAALISET SUHTEET	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaaliset taidot → ristiriitatilanteet
KOULU, AMMATTI, TYÖ	<ul style="list-style-type: none"> • Päiväohjelman/ struktuurin käyttö – omat ehdotukset
RAHA-ASIAT	<ul style="list-style-type: none"> • Rahankäyttö ja rahan arvon ymmärtäminen • Asioiminen
HYVINVOINTI JA TERVEYS	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilökohtainen hygienia, vaatteiden valinta • Vapaa-ajan viettotapojen suunnittelu ja toteuttaminen • Oma erityisruokavalio, terveydenhoito • Hygienen hoito • Suihkussa käynti
KOTI JA ARKIELÄMÄN-TAIDOT	<ul style="list-style-type: none"> • Arkiaskareet • Pyykinpesu ja vaatehuolto • Aamupalan laittaminen • Huoneen siivous ja järjestys • Asumisvalmennus • Kaupassa käynti • Kulkeminen • Vastuu omista tavaroista • Kaikkea mitä taitoja ja tietoja tarvitaan arkipäiväisessä elämisessä. • Omien asioiden hoito ja avun pyytäminen tarvittaessa.

Taulukkoa tarkastellessa näkyy, että tällä hetkellä itsenäistymiskasvatuksen opetus painottuu koti- ja arkielämäntaitoihin sekä hyvinvointiin ja terveyteen liittyviin osa-alueisiin, myös raha-asioiden harjoittelu oli mainittu useamassa vastauksessa. AIKK:n puitteet arkielämäntaitojen harjoittamiseen ovat hyvät, sillä opiskelijoilla on omat huoneet ja osalla huoneessaan myös oma keittiö. Niinpä oman huoneen siivousta, pyykinpesua sekä aamu- ja välipalojen valmistusta voi hyvin harjoitella tutussa ympäristössä. Myös kulkeminen ja rahankäytön harjoittelu ovat helposti toteutettavissa Aitoossa, sillä opiskelijat kulkevat maanantaisin ja perjantaisin kouluun ja koulusta pois linja-autolla tai taksilla, jolloin tulee harjoitusta matkustamisesta ja matkalipun ostamisesta. Useammassa vastauksessa mainittiin kanttiini, jossa opiskelijat saavat harjoitusta pienten ostosten tekemiseen, oppilaskunnan kanttiini on koululla auki parina iltana viikossa. Hygieniasioissa monilla luokilla on vakiintuneet suihkupäivät ja lisäksi osa luokista käy kerran- pari viikossa uimassa koulun uima-altaalla, jolloin hygieniaan ja peseytymiseen liittyvät asiat tulevat opeteltavaksi käytännössä.

Niin vastauksista kuin opettajien kanssa keskusteluistakin käy ilmi, ettei itsenäistymiskasvatusta voi opetella pelkästään oppitunneilla, vaan oppimista tapahtuu kokoajan myös asuntolassa asuen, koulumatkoja kulkiessa, iltaharrastuksissa, sekä kouluruokailuissa ja muilla oppitunneilla. Eräs opettaja pohtii sosiaalisten taitojen harjoittelua seuraavanlaisesti: *”Jokapäiväinen arki ja kaikissa tilanteissa ohjaus toisten huomioimiseen. Kaikki keskustelut merkityksellisiä. Pitäisi muistaa, että mallioppiminen toimii useimmiten parhaiten.”*

Vähemmin itsenäistymiskasvatuksessa opeteltavia osa-alueita näyttäisi kyselyn perusteella olevan koulu, ammatti ja työ, sosiaaliset suhteet sekä itsetunto. Koulu-, ammatti- ja työteemat sopivat useampaan oppiaineen sisältöön ja valmentavilla linjoilla on erikseen opinnoissaan ammatinvalinta ja työelämävalmiudet -kokonaisuus. Myös koulutuskokeilut sekä työssäoppimiset harjoittavat ammatti- ja työasioita. Tätä osa- aluetta ei ole välttämätöntä sisällyttää itsenäistymiskasvatuksen sisään mikäli sen käsittelyyn ei jää riittävästi aikaa muilta aiheilta. Sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä itsetuntoon liittyvät asiat ovat tärkeä aihe itsenäistyville nuorille ja niille olisi hyvä löytyä aika itsenäistymiskasvatuksen opetuksessa. Aiheisiin liittyviä keskusteluja tulee opettajien ja ohjaajien käytyä opiskelijoiden kanssa varmasti päivittäin, mutta asioita voisi käsitellä myös yleisemmällä tasolla luokassa. Esimerkiksi draamaharjoitukset,

pohdintatehtävät, itsearviointi, ryhmätyöt, opettavaiset pelit, sekä keskustelut voisivat olla hyvä keino käsitellä itsetuntoon ja sosiaalisiin tilanteisiin liittyviä asioita. Tunneilta saadut tiedot, taidot ja keskustelut voisivat siirtyä myös arkielämään jolloin ristiriitatilanteet, seurusteluasiat, sekä yhdessäolo voisivat helpottua.

Eräs vastaaja oli jaotellut itsenäistymiskasvatuksen oppimisalueita kolmen vuoden jatkumoon, eli kolmivuotisen ammattilinjan ajalle, seuraavanlaisesti:

- 1. vuosi: Asuntola-asuminen; itsensä hoitaminen, huoneen ja vaatteiden huolto, työtilojen huolto*
- 2. vuosi: Itsenäisempi ote asioihin, edellisvuoden asioiden vahvistaminen, pankki, ym. asiointi.*
- 3. vuosi: Asioiden suuntaaminen yhä itsenäisempään suoriutumiseen. Oman kodin perustaminen.*

Kyselyssä tiedusteltiin opettajien halukkuutta yhdenmukaistaa itsenäistymiskasvatuksen opetusta. Yhtä vastaajaa lukuunottamatta kaikki vastasivat ”kyllä”, eli haluaisivat yhdenmukaistaa opetusta muiden opettajien kanssa. Yksi vastaajista oli jättänyt tämän kohdan tyhjäksi. Opettajat ovat siis varsin yksimielisiä itsenäistymiskasvatuksen yhdenmukaistamistarpeesta. Opetuksen yhdenmukaistamista varten olisi tehtävä suunnitelma, jonka pohjalta opettajat voisivat edetä opetuksessaan. Suunnitelmassa voitaisiin hyödyntää tähän asti opetettuja, hyvin toimineita käytäntöjä, mutta sisällyttää siihen myös uusia ideoita. Näitä uusia ideoita kerättiin yhteen tässä kyselyssä, kyselyn tulokset sekä ideointi löytyvät liitesivuilta (liite 3). Seuraavassa luvussa pohditaan, kuinka tämän hetkistä itsenäistymiskasvatusta voitaisiin kehittää.

4.2.2 Kehittämisajatuksia itsenäistymiskasvatukseen

Kiinnostavaa luettavaa kyselyissä oli tutustua siihen, mitä asioita opettajat kokevat kaikkein tärkeimmiksi opetettaviksi asioiksi kehitysvammaisten itsenäistymiskasvatuksessa. Eräs vastaaja pohtii asiaa seuraavanlaisesti:

”Onko tavallisten ja kehitysvammaisten nuorten itsenäistymiskasvatuksessa eroja? Joskus tuntuu, että itsenäistymistä pyritään ehkäisemään tai toppuuttelemaan – varsinkin juuri kehitysvammaisten kohdalla – varovaisten äitien ja isien (ja opettajien)

toimesta. Puuhun ei anneta kiivetä – sieltähän voi vaikka pudota! Olen pohtinut, miten asioita voitaisiin koulussa tehdä siten, että opiskelijoille tulisi tunne siitä, että he ihan oikeasti osaavat ja voivat vaikuttaa omiin asioihinsa ja itseään koskeviin päätöksiin (henkilökohtaisten kykyjen mukaan) ja rohkaista heitä itsenäistymiskasvatuksen osa-alueilla. Pitäisi erottaa toisistaan itsenäistymiskasvatus ja voimaannuttaminen.

Kasvatus on jotain, jossa yritetään opettaa jotain. Voimaannuttamisessa annetaan kokemuksia siitä, että sinäkin osaat, pystyt, uskallat ja saat. Kasvattamisessa kuuluu kasvattajan ääni – voimaannuttamisessa kasvattaja antaa äänen sille, jolle se kuuluu.”

Tätä edellä mainittua voimaannuttamista oli nähtävissä useissa muissakin vastauksissa, joissa pohdittiin itsenäistymiskasvatuksen tärkeintä opeteltavaa asiaa. Seuraavassa muutamia otteita vastauksista:

- *”Itsetunnon tukeminen, kiinnostuksen herättäminen omien asioiden hoitamista kohtaan.”*
- *”Itsetunto ja luottaminen omiin kykyihin.”*
- *”Vastuun ottaminen itsestään ja omista tekemisistään. Selviytyminen yhteiskunnassa.”*
- *”Ymmärtää, että jokainen voi osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä, kasvaa itsenäisemmäksi.”*

Kun opiskelijan minäkuva ja itsetunto on vahva, hän uskaltaa ja pystyy luottamaan itseensä ja sitä kautta tekemään itsenäisiä ratkaisuja ja itsenäistymään. Kukaan ei pysty antamaan toiselle hyvää itsetuntoa, mutta itsetunnon ja minä-kuvaan liittyvät harjoitukset, pohdiskelut, itsearviointi, keskustelut, draamaharjoitukset, ryhmässä oleminen, sekä palautteen antaminen ja saaminen voivat edistää ja vahvistaa nuoren itsetuntoa.

Yksi vastaajista mainitsee tärkeimmäksi itsenäistymiskasvatuksessa opeteltavaksi asiaksi sosiaaliset taidot:

- *”Ihmissuhdetaidot, käytöstavat, toisten huomioon ottaminen, ”median” tuomat ongelmat.”*

Myös median tuomiin haasteisiin voitaisiin itsenäistymiskasvatuksessa vastata opettamalla nuorille kriittistä medianlukutaitoa, sosiaalisen median käytöstapoja, sekä mediassa esiintyvien faktojen ja fiktioiden eroja. Äidinkielen tunneilla tätä opiskellaan

jonkin verran, mutta lisääikaa aiheelle voitaisiin antaa myös itsenäistymiskasvatuksen tunneilta.

Ristiriitatilanteiden selvittely oli mainittu useammassa vastauksessa tällä hetkellä oleviin itsenäistymiskasvatuksen sisältöihin. Seuraavassa poiminta parista vastauksesta:

”Ristiriitatilanteiden selvittäminen ohjatusti - > itsenäisesti.”

”...itsekin täytyy selvittää tekemisiään ja ottaa vastuuta.”

Opiskelijat ovat ison osan ajasta oman luokkansa kanssa, joten ryhmäytymiseen ja luokkahengen luomiseen kannattaa käyttää aikaa opiskelun alussa. Esimerkiksi pienen yhteishenkeä nostattavan retken tekeminen syksyn aluksi tutustuttaisi sekä opiskelijat että opettajan toisiinsa. Myös yhteiset ponnistukset, esimerkiksi jonkun vähän isomman projektin valmistelu, toteuttaminen ja purku lukuvuoden aluksi, voisivat luoda hyvin me-henkeä. Muita keinoja sosiaalisten valmiuksien kehittämiseen voisivat olla toisia kunnioittava ilmapiiri, erilaisuuden hyväksyminen, kuuntelu- ja keskustelutaidon harjoittelu, palautteen antaminen ja saaminen, eri roolien kokeilu ja niiden pohtiminen esimerkiksi draaman avulla.

4.3 Portfolio avuksi itsenäistymiskasvatukseen

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa (valmentava 2) huolehditaan sellaisistakin asioista, joita yleensä ammatillisessa koulutuksessa ei katsota koulutuksen järjestäjän tehtäväksi, esimerkiksi asumisvalmennus, sosiaalisten taitojen kehittäminen sekä kokonaisvaltainen elämään valmentautuminen. (toim. Honkanen, Kaikkonen & Kotila 2008, 239.) Arjenhallintataitojen keskeisenä sisältönä ovat ”toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta”. Tähän opintokokonaisuuteen sisältyy seuraavia osa-alueita: motoriset taidot, päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus, vapaa-ajan taidot ja elämänhallinta. Arjenhallinta on siis elämänhallintataitojen opiskelua, jonka tavoitteena on, että opiskelija saa valmiuksia selviytyä arkipäiväisestä elämästä. (toim. Mylly & Sipilä 2004, 47.)

Hämeen ammattikorkeakoulun ohjaustoiminnan koulutusohjelmassa opiskeleva Maritta Kärki on opinnäytetyössään (Kuvallisen kasvun portfolio 2010, 6-7, 20-29.) kehittänyt kehitysvammaisten kuvataidetoimintaa tukevan portfoliomallin. Työssään hän kertoo

kehitysvammaisille suunnatun portfolion haasteena ja hankaluutena olevan opiskelijoiden eritasaisuuden ja erilaisuuden, vaikeudet kysymysten ja ohjeistuksen ymmärtämisessä sekä kirjoitustaidon puutteen. Myönteisiä perusteluja portfolion käytölle kehitysvammaisten opetuksessa Kärki mainitsee opitun kertaamisen ja syventämisen, kirjallisen ja suullisten taitojen harjoittamisen ja vahvistamisen, olennaisen opin tiivistämisen sekä kehitysvammaisilla useasti huonon muistin kehittymisen kertaamisen avulla. Kärki loi Kiipulan ammattiopiston kuvataidepainotteiselle valmentavalle linjalle portfoliomallin. Hän piti opiskelijoille oppitunteja, joilla täydennettiin portfolion mallipohjaa. Kärjen kokemusten perusteella selkeästi rajattu päivän teema sai aikaan syvällisempiä keskusteluja ryhmässä kuin epämääräisen lakea aihe. Kärjen ohjaamassa portfoliotyöskentelyssä yhtenä osana oli opiskelutovereiden antama vertaispalaute sekä opettajan antama palaute. Tämän opiskelijat olivat kokeneet erittäin tärkeäksi ja mukavaksi asiaksi portfoliotyöskentelyssä, samalla se kehitti myös sosiaalisia taitoja. Kärki kehitti työssään ohjeistuksen opettajille, jotta he voivat jatkossa ohjata opiskelijoilleen portfoliotyöskentelyä.

Aitoon koulutuskeskuksen opettajat vastasivat heille tehdyssä kyselyssä muutamaaan portfolioon liittyvään kysymykseen. Vastaajista viisi oli käyttänyt portfolioa joskus opetuksen tukena ja neljällä vastaajalla ei ollut aiempaa kokemusta portfolion käytöstä kehitysvammaisten opetuksessa.

Portfoliota oli käytetty aiemmin seuraavanlaisesti:

- Oppimispolun varrella kertyneiden ”dokumenttien” keräämiseen.
- Kuvamateriaalin keräämiseen ja omien oppimiskokemusten kirjaamiseen.
- Tietyn taidon harjoittamiseen, opiskelijan taitojen karttumisen seuraamiseen.
- Kuvaamaan oppimista ja edistymistä.
- Itsearviointiin matkan varrella.

Opettajilta kysyttiin, uskoisivatko he portfolion voivan toimia apuna itsenäistymiskasvatuksessa. Vastaajista viisi uskoi sen voivan olla avuksi, kolme vastaajaa oli sitä mieltä, että portfolio voisi ehkä toimia itsenäistymiskasvatuksen apuna ja yksi vastanneista oli jättänyt tämän kohdan tyhjäksi. Kiinnostusta portfolion käyttöön siis on, mutta jos sen käyttö ei ole ennestään tuttua, saattaa työmuodon omaksuminen

tuntua aluksi hankalalta ja työläältä ja myös portfolion soveltaminen kehitysvammaisten käyttöön saattaa tuntua haastavalta. Eräs vastaajista pohti asiaa seuraavanlaisesti:

”Portfolion pitäisi olla sellainen pohja, jonka täyttäminen vastaisi kehitysvammaisten tasoa. Nyt asiat opettajan ja ohjaajan varassa.” Aiemmin mainitussa Kärjen ohjaamassa kehitysvammaisten portfoliotyöskentelyssä täydennettiin valmiita mallipohjia yhdessä oppitunneilla ja työskentely sujui mainiosti. Käyttökelpoisia mallipohjia itsenäistymiskasvatuksen portfolioon on muun muassa Umbrella-työkirjassa, joka esitellään seuraavaksi.

4.4 Umbrella-työkirja – esimerkki prosessiportfolioista

Umbrella-työkirja on tyyliltään prosessiportfolio, jonka sivut voidaan liittää osaksi kasvunkansiota. Se on tehty alun perin lastenkodissa työskentelevien työntekijöiden työvälineeksi. Menetelmä sisältää materiaalisia ja käytännön keinoja lasten ja nuorten kanssa tehtävään identiteettityöhön sekä arjen taitojen oppimiseen. Ensimmäinen Umbrella-työkirjamenetelmä on kehitetty EU:n Leonardo da Vinci -pilottiprojektina vuosina 1997-2000. Umbrella-työkirjan 2. uudistettua painosta ovat työstäneet opinnäytetyönään Turun ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Janina Langer sekä Sanni Suvila-Nuutinen yhteistyössä lastensuojelun ammattilaisten sekä lasten ja nuorten kanssa. (Timonen-Kallio 2010, 4-6.)

Nyt Umbrella-työkirjamenetelmää kokeillaan sovellettavaksi Aitoon koulutuskeskuksen itsenäistymiskasvatustunneille. Idea työkirjan hyödyntämisestä tuli työkirjaa selaillessa. Kirjasta löytyi paljon käyttökelpoista materiaalia itsenäistyvän nuoren tarpeisiin, mm. sosiaaliset suhteet, koulu, ammatti, työ, raha-asiat, hyvän olon eväät, seurustelu, omaan kotiin muuttaminen, kodin turvallisuus, ruuanlaitto, siivoaminen ja vaatteiden pesu. Umbrella-työkirjamenetelmä sisältää kolme osaa: työntekijän käsikirjan, työkirjan ja henkilökohtaisen portfolion. Umbrella-työkirjan osa-alueet (Kuva 9) voisivat olla poimittu suoraan itsenäistymiskasvatuksen opetussuunnitelmasta.

SISÄLLYSLUETTELO

A Minä itse

Portfolio
Minun valokuva-albumini
Äitini
Isäni
Elämänjano
Ystävät
Vapaa-aika
Tärkeät asiakirjat
Palaverit
Palaute

B Sosiaaliset suhteet

Verkosto
Perhe
Sukupuoli
Palaute

C Koulu, ammatti, työ

Koulu
Poissaolot
Ammatin hankkiminen
Työ
Palaute

D Raha-asiat

Rahankäyttö
Vaateostokset
Ruokaostokset
Pankkipalvelut
Maksuvaikkeudet
Verot
Kartoitus rahankäytöstä
Palaute

E Hyvinvointi

Hyvän olon eväät
Ruoka
Terveys
Lääkäri
Sosiaalityöntekijä
Tupakka
Alkoholi
Huumeet
Seurustelu ja seksi
Ulkonäkö
Palaute

F Koti

Lastenkoti kotina
Ruoanlaitto
Siivous
Vaatehuolto
Muutto
Vierailut
Naapurit
Sisustaminen
Turvallisuus
Palaute

G Rikokset

Rikokset
Palaute

Kuva 9 Umbrella-työkirjan osa-alueet

Periaatteena on, että työkirjasivut ”muuntuvat” yhteisen työskentelyn tuloksena tekijän omaksi omaisuudeksi henkilökohtaiseen portfolioon, jossa konkretisoituu ja dokumentoituu hänen kanssaan vuosien kuluessa tehtävä identiteettityö. Aina kun nuori on saanut tehtäväsivun valmiiksi, se lisätään hänen omaan portfolioonsa. Työskentely etenee siten, että nuorelle annetaan sivuja vähän kerrallaan ja käsitellään yhtä aihetta riittävän pitkään. Kaikkien nuorten ei tarvitse täyttää kaikkia sivuja, jos niiden käsittelemät asiat eivät ole kosketuksissa hänen elämäänsä. Esimerkiksi itsenäistymistä harjoittelevan nuoren kanssa oman arjen hallinnan taidot ja omaan kotiin muutto ovat tärkeimpiä ohjauksen asioita. Nuorille on hyvä korostaa, että sivut ovat heitä itseään varten, eikä tarkoituksena ole udella heidän henkilökohtaisia asioita. Luottamuksen säilymisen kannalta on tärkeä kertoa kuka saa lukea portfolioa ja missä sitä säilytetään. Nuorelle nämä asiat saattavat olla merkittävä tekijä työskentelyn onnistumisessa. Portfolio ei sisällä pelkästään työkirjan sivuja. Silloin kun nuori haluaa, hän voi piirtää, kirjoittaa tai liittää valokuvia mukaan esimerkiksi harrastuksista, lomamatkoista ja merkittävistä saavutuksista. Oma valokuvavihko, johon on kuvattu nuoren arkea ja

tärkeitä asioita voi olla myös osana portfolioa. Samoin portfolioissa voi olla koottuna ikiomat parhaat reseptit ja muita vinkkejä itsenäiseen asumiseen liittyen. (Timonen-Kallio 2010, 7-11.)

4.5 Prosessiportfolio Aitoon käyttöön

Umbrella-työkirjaa ja portfolion käyttöä kokeilevat aluksi kaksi luokkaa. Nämä luokat opiskelevat Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen – linjalla Aitoon koulutuskeskuksessa (valmentava 1). Myöhemmin työkirjaa ja kasvunkansiota on tarkoitus hyödyntää myös muiden ryhmien itsenäistymiskasvatuksen tunneilla.

Prosessiportfolioa eli kasvunkansiota tehdään itseä varten ja siinä tarkastellaan millainen portfolion tekijä on ihmisenä, mitkä ovat hänen vahvuutensa, kehittämistarpeet, persoonallinen tapa toimia ja asiat joita hän arvostaa. Kasvunkansioon on valittu tekijän kasvua ja oppimista kuvaavia aineistoja ja siinä näkyy myös työskentelyprosessin kulku. Portfolion käynnistäminen edellyttää selvää tavoitteiden asettelua ja ohjeistusta, jolla varmistetaan osallistujien ymmärrys esimerkiksi päiväkirjan, oppimistehtävien ja reflektion merkityksestä. (Niikko 2001, 57, 63.)

Osaa työkirjan materiaalista voidaan käyttää sellaisenaan ja osa kirjan tehtävistä on ideoinnin lähteenä opettajalle. Opettajan johdolla tehtävä työkirjan täyttäminen tulee todennäköisesti olemaan pintapuolisempaa kuin lastenkodin omaohjaajan ja nuoren välillä tapahtuva työskentely, sillä luokassa on kuudesta kahdeksaan opiskelijaa, eikä ohjaus siten voi olla niin henkilökohtaista. Kohderyhmänä olevat kehitysvammaiset vaativat tehtävien osalta muokkausta, sillä ymmärrys ja taidot ovat vaihtelevia eri yksilöiden kesken. Esimerkiksi toisen kokeiluluokan opiskelijoilla on kirjoitustaidon puutteita. Tämän ei katsottu olevan esteenä portfolion täydentämiselle, mutta se vaatii erityisjärjestelyjä; opiskelijat voivat pyytää opettajaa kirjoittamaan mallin tai sitten täydentää tehtäviä piirrosten ja kuvien avulla.

Molemmissa luokissa on tähän asti täydennetty perjantaisin ”minun viikko” -tehtävää, jossa opiskelijat ovat kuvien tai tekstin avulla kertoneet viikon tapahtumista ja opeista ja reflektoineet kulunutta viikkoa. Oppimispäiväkirja onkin hyvä pohja portfolion täydentämiselle. Itsereflektoinnin lisäksi portfolioon voisi liittää myös opettajan antaman palautteen esimerkiksi syyslukukauden päätteeksi ja keväällä toisen. Kokeiluluokat aloittivat portfolio työskentelyn kannen askartelulla. He hyödynsivät kädentaitotunneilla opiskelijoiden itse painamaa kangasta, josta kansioon askarrettiin persoonalliset kannet. Jatkossa ryhmät etenevät omaan tahtiin portfolion täydentämisessä kooten kasvunkansioon valmentavan opiskeluvuoden erilaisia kasvun etappeja.

Seuraavassa luvussa on alustavaa suunnitelmaa opettajan oppaasta itsenäistymiskasvatuksen kasvunkansion käyttämiseen.

4.6 Jatkosuunnitelmaa Aitoon portfolio työskentelylle

Itsetunto-asiat ja sosiaaliset taidot ja mediakasvatus koetaan vastausten perusteella tärkeiksi osa-alueiksi, mutta niistä ei ole mainintaa tällä hetkellä opiskeltavissa aiheissa. Näihin alueisiin siis kannattaa jatkossa keskittää huomiota. Portfolio kulkee itsenäistymiskasvatuksen rinnalla ja siihen tallentuvat opiskelujen aikana tulleet opit, ilot ja surut, muistot ja kuvat. Koulusta valmistumisen jälkeen voi palata menneisiin asioihin portfolion avulla. Tämän työn tarkoituksena ei ole antaa suoraa mallia, vaan luoda suuntaviivoja portfolio työskentelylle. Tästä syksystä (2011) alkaen kaksi kokeiluluokkaa kerää kokemuksia portfolio työskentelystä ja heidän kokemuksiaan on tarkoitus jakaa myöhemmin muille luokille.

Jatkossa portfolio työskentely voisi tuoda toivottua yhdenmukaistumista AIKK:n itsenäistymiskasvatuksen opetukseen. Koekäytössä oleva Umbrella-työkansio tarjoaa varsin kattavan kokonaisuuden portfolioon soveltuvista mallipohjista. Jos myöhemmin koetaan, ettei Umbrella-työkansio toimi kehitysvammaisten portfolion luomisessa, tai se vaatii muokkausta, voidaan tätä kehittämishanketta jatkaa ja kehitellä juuri Aitooseen sopiva ja yhdenmukainen portfolio-mallipohjakansio. Ja kun portfolio työskentely

pääsee useammassa luokassa Aitoossa käytäntöön, voivat opettajat lisätä itsenäistymiskasvatuksen materiaalikansioon hyviksi koettuja portfolion mallipohjia sekä tehdä merkintöjä, vinkkejä ja täydennystä Umbrella-kansion tehtäviin. Toivottavasti portfolio toisi opetukseen yhdenmukaistusta. Tämän edellytyksenä olisi, että opettajat innostuisivat kokeilemaan portfoliota opetuksessa ja jakamaan yhteisesti siitä saatuja kokemuksia.

5 Johtopäätökset - Tuliko portfolio hyötykäyttöön?

Portfolion aloittamiselle on usein korkea kynnys, vaikka tarjolla on paljon ohjeistuksia erityyppisten portfolioiden tekemiseen. Ohjeistus ja portfolion tekijä pitäisi saada kohtaamaan. Opettajalla on tärkeä rooli portfoliotyöskentelyssä, sillä usein annetut ohjeistukset ovat varsin laveita ja siten työn aloittaminen saattaa tuntua haastavalta. Portfolio-ohjeiden soveltaminen juuri tiettyyn käyttötarkoitukseen sekä ohjeistuksen antaminen yhteisesti oppitunnilla voisivat antaa hyvän alkukimmokkeen portfoliotyöskentelylle. Sähköiset portfoliot ovat yleistyneet ja tulevat koko ajan suositummiksi. Niitä on helppo muokata ja lähettää sähköisesti eteenpäin. Sähköisetkin portfoliot edellyttävät silti runsaasti ohjaamista etenkin aikuisopetuksessa, jossa tietokoneen kanssa työskentely saattaa olla toisille vierasta.

Portfolio on hyödyllinen lisä osaamisen osoittamisessa. Sen avulla voidaan tiivistetysti kertoa oma koulutus- ja työhistoria sekä nykyinen osaaminen. Joissain näyttötutkinnoissa on selkeä tarve ammatilliselle portfoliolle, jonka avulla voidaan esimerkiksi kuvien tai videon avulla osoittaa sellaiset taidot, joita ei järjestetyssä tutkintotilaisuudessa pystytä muutoin todistamaan. Ammatillisessa portfolioissa luovuutta ja taiteellisuutta tärkeämpää on käytännöllisyys ja tarkoituksenmukaisuus. Opettajan ohjauksella voidaan madaltaa portfolion aloittamisen kynnystä ja antaa esimerkiksi valmis mallipohja, jonka avulla voi helposti työstää ammatillisen portfolion.

Itsenäistymiskasvatukseen kuuluu paljon osa-alueita, jotka pitäisi käydä läpi melko lyhyessä ajassa. Itsenäistymiskasvatuksen opettajatkin kaipasivat tehdyn kyselytutkimuksen perusteella yhdenmukaistamista laaja-alaiseen ja tärkeään oppiaineeseen. Prosessiportfolio voisi olla ratkaisu itsenäistymiskasvatuksen yhdenmukaistamiseen. Kaikki opettajat eivät ole käyttäneet aikaisemmin portfolioa opetuksessaan, joten työtavan omaksuminen ja sen haltuun ottaminen vaativat hieman pohjatyötä. Opettajille pitäisi olla tarjolla valmis malli, jonka avulla olisi helppo aloittaa ja edetä kasvunkansion ohjaustyössä. Yksi tällainen itsenäistymiskasvatukseen sopiva valmis malli on Turun amk:ssa kehitetty Umbrella-työkirja. Työkirjan aihealueista opettajat voisivat poimia täydennettäväksi luokalleen parhaiten sopivia tehtäväsiuja.

Alkukankeuksien jälkeen portfolioa voisi ohjata täydentämään myös työkirjan ulkopuolisella materiaalilla.

Kehittämishankkeesta käy ilmi, että sekä opiskelijat että opettajat tarvitsevat jo olemassa olevien portfolio-ohjeistusten rinnalle vieläkin yksityiskohtaisemman ohjeistuksen. Käytännössä portfolio tulisi varmaan parhaiten käyttöön, jos opettajille olisi tarjota selkeä ja juuri heidän käyttötarkoitustaan vastaava ohjeistus portfoliotyöskentelystä. Portfoliotyöskentely pitäisi pystyä aloittamaan vailla suuria esivalmisteluja, sillä sellaiseen ei kiireellisessä opetustyössä ole varattuna aikaa. Tämän kehityshankkeen tekijöillä on vahva usko siihen, että portfolioista olisi apua opetuksen yhtenäistämässä ja järjeistämässä, tuoden samalla opetukseen myös sujuvuutta ja ajansäästöä. Portfolio tuo apua myös oppimiseen, sillä se konkretisoi omaa oppimista, kannustaa itsereflektioon sekä auttaa näkemään oppimisen; näin paljon olen kehittynyt ja saanut aikaan. Portfolio mahdollistaa myös asioihin palaamisen ja kertaalleen tehtyä portfolioa voi halutessaan päivittää ja täydentää myöhemmin esimerkiksi työnhakutilanteita varten.

Kehittämishankkeen käytännön kokemusten myötä voidaan portfolioikäytänteitä jatkossa vielä kehittää ja parantaa toimiviksi. On mielenkiintoista nähdä, miten portfolio toimii käytännössä, mitä kehitettävää ilmenee ja otetaanko portfoliotyöskentely jatkossa useammin opetuksen avuksi ja tueksi.

Lähteet

- Barret, H. 1999. Strategic questions when planning for electronic portfolios. Teoksessa Linnakylä P., Kankaanranta M. & Bobry J. (toim.) *Portfolioita verkossa. Portfolios on the web*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 36-52.
- Hiljanen, R. Sauna-aho, O. 2009. Näkökulmia kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn tukemiseen eri ikäkausina. Luentomateriaali: 7.5.2009 Helsinki.
- Honkanen, E. Kaikkonen, L. Kotila, H. (toim.) 2008. *Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen*. Helsinki: WSOY.
- Huotari, J. & Niskanen, A. 2008. Elektroninen portfolio osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa. Esitelmä. ITK-Konferenssi 18.4.2008. Hämeen kesäyliopisto. Hämeenlinna.
- Härkönen, P. 1999. *Portfolio-käsikirja: ammattikorkeakouluopiskelijoiden ammatillinen kasvu*. Helsinki: Suomen ammattikorkakouluyhdistysten liitto.
- Kärki, M. 2010. *Kuvallisen kasvun portfolio. Hämeen ammattikorkeakoulu/ Ohjaustoiminnan koulutusohjelma: Opinnäytetyö*.
- Laitinen, A., Nurminen R. & Soininen L. (toim.) 2007. *Tunnistatko osaamisen? Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Lampinen, R. 2007. *Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi*. Helsinki: Edita.
- Moberg, S. Hautamäki, J. Kivirauma, J. Lahtinen, U. Savolainen, H. Vehmas, S. 2009. *Erityispedagogiikan perusteet*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Mylly, M. & Sipilä, S. (toim.) 2004. *Erityisopetusta kehittämässä – kokemuksia Kiipulasta*. Turenki: Kiipulasäätiö.
- Niikko, A. 2000 ja 2001. *Portfolio oppimisen avartajana*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Opetushallitus. 2005. *Näyttötutkinnon perusteet. Puistopuutarhurin ammattitutkinto 2005*. Määräys 15/011/2005. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Opetushallitus. 2011. *Näyttötutkinto-opas. Näyttötutkinnon järjestäjien ja tutkintotoimikuntien käyttöön. Oppaat ja käsikirjat 2011:4*. Tampere: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy.

Tampereen ammattikorkeakoulu. 2010. Ammatillisen opettajankoulutuksen toteutussuunnitelma 2010-2012. TAMK, Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Timonen-Kallio, E. 2010. Umbrella-työkirjamenetelmän käsikirja. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja.

Vilkko-Riihelä, A. 1999. Psyhyke. Psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY.

Ylinen, E. 2011. Ammattitaidon näyttekansio ja valokuva kuntouttavan koulutuksen käytössä. Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Verkkolähteet:

Adobe Acrobat 9 Pro PDF-Portfolio. Luettu 28.7.2011.
http://help.adobe.com/fi_FI/Acrobat/9.0/Professional/WS0FAA9C25-EBE6-4492-9504-7565D0097800.html.

Create a portfolio using PowerPoint. Luettu 28.7.2011
http://www.ehow.com/how_4425510_create-eportfolio-using-powerpoint.html.

Microsoft Works Portfolio. Luettu 28.7.2011.
http://www.ehow.com/facts_5117638_microsoft-works-portfolio.html.

Portfolio ammatillisessa koulutuksessa. 2010. Ammatillisen koulutuksen verkko-opetusmateriaalit. Opetushallitus. Luettu 1.8.2011.
www.edu.fi/verkko_oppimateriaalit/amatillinen_portfolio

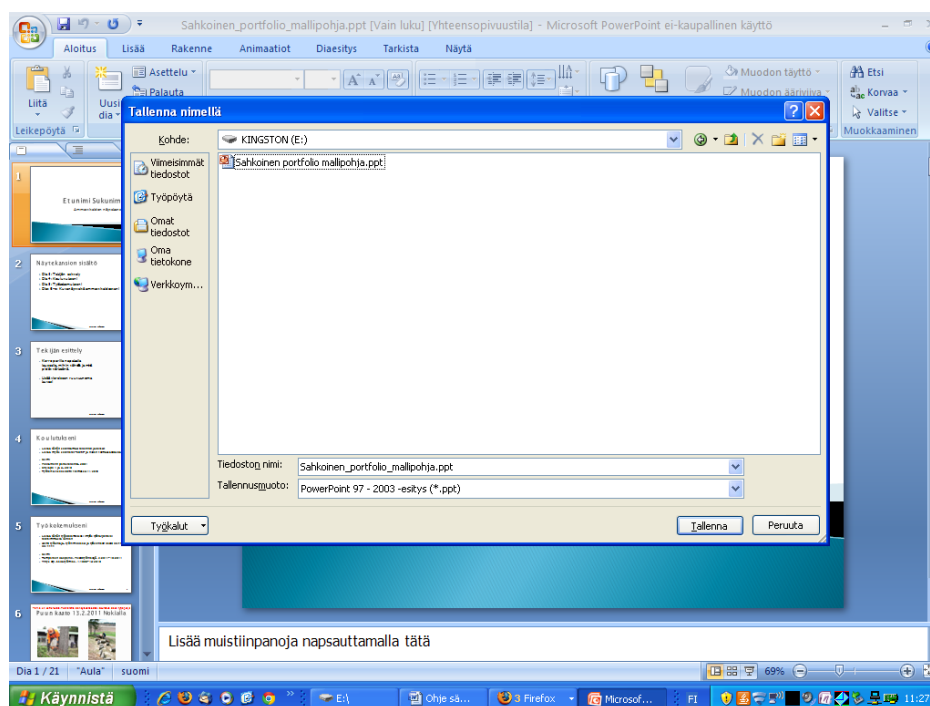
Liite 1

Liite 1: 1 (2)

OHJE - Näin käytät sähköisen portfolion mallipohjaa

1. Löydät mallipohjan moodlesta. Kopioi se sieltä omalle koneellesi tai muistitikulle.

Kopioiminen tapahtuu seuraavasti: Kun olet avannut mallipohjan moodlessa, tallenna se ”tallenna nimellä” ja valitse tallennuspaikaksi esim. muistitikku (yleensä E- tai F-asemassa) tai tallenna omiin tiedostoihisi omalle koneellesi. Vinkki: valitse tässä vaiheessa tallennusmuodoksi PowerPoint 97-2003 –esitys (ks. kuva).

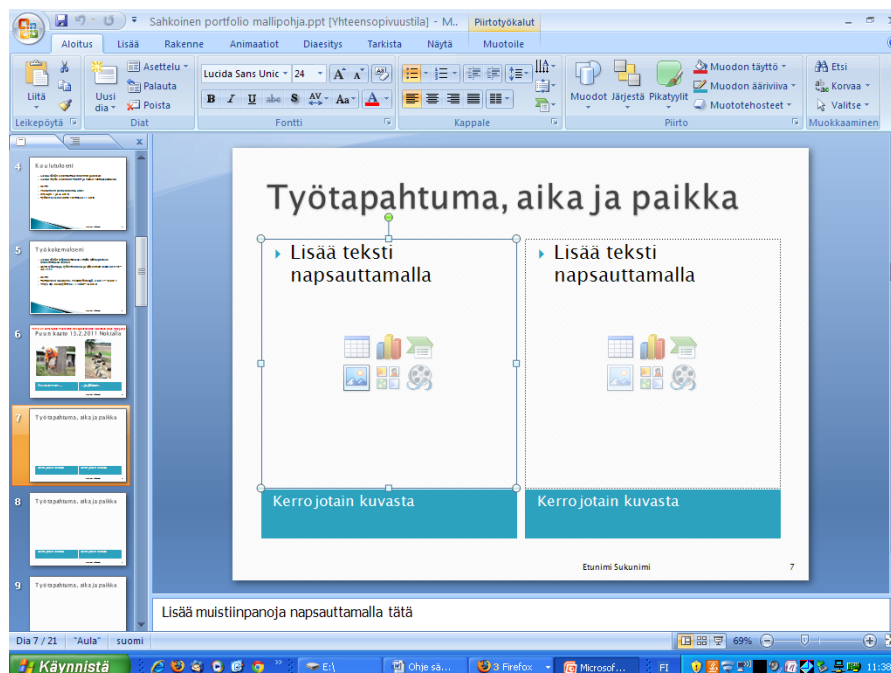
2. Voit sulkea moodlen. Avaa mallipohja omalta koneeltasi tai muistitikultasi.

3. Täydennä mallipohjaan omat tietosi ja pyyhi samalla pois ohjetekstit ja esimerkit. Pyri pitämään informaatiomäärä niin pienenä kuin mahdollista. Muista, että voit aina täydentää tietoja suullisesti, kun esittelet portfolioa.

4. Lisää kuvanäytteet ammatillisesta osaamisestasi. Kun lisäät kuvanäytteitä, valitse kustakin työtehtävästä vain kaksi parasta kuvaa. Ainakin toisessa kuvassa Sinun tulisi näkyä itse suorittamassa työtehtävää. Muista tallentaa usein! Kuvadioja kannattaa olla enintään 30, muuten tiedostosta tulee liian suuri liikuteltavaksi ja liian työläs katseltavaksi. (jatkuu)

Liite 1:2 (2)

Kuvan lisääminen diaan tapahtuu näin: Napsauta mallipohjan diassa kuvapaikalla näkyvää ”vuorimaisemakuvaketta” eli ”lisää kuva tiedostosta”. Sinulle avautuu valikko, josta voit etsiä haluamasi kuvan. Kuva täytyy tässä vaiheessa olla joko tietokoneellasi jossakin tiedostossa tai muistitikulla. Kun olet löytänyt haluamasi kuvan, tuplanapsauta sitä ja kuva siirtyy dialle. Diassa voit pienentää tai suurentaa kuvaa tarttumalla hiirellä kuvan nurkkaan.

5. Korvaa kuvadioiden ohjetekstit omilla teksteilläsi. Pyyhi pois tekstit ”kerro jotain kuvasta” ja kirjoita tilalle omia tekstejä. Muista, että esitellessäsi portfolioa suullisesti voit kertoa enemmän. Yritä pitää kuvatekstit lyhyinä.

6. Otsikoi kuvadiat siten, että niistä käy ilmi mahdollisimman tarkasti, minkä työtehtävän osaamista haluat kuvillasi osoittaa. Älä siis otsikoi liian laveasti, esim. ”puutarhatyöt” on huono otsikko. Kerro myös ajankohta, milloin kuvat on otettu ja paikka, esim. mikä työmaa.

7. Jos mahdollista, tallenna portfoliosi PDF-muotoon, jotta kukaan ei voi enää muokata sitä. Sähköinen ammattitaidon näytekansiosi on nyt virallinen asiakirja, jonka tekijänoikeus on vain sinulla.

Liite 2

Liite 2: 1 (2)

Kysely itsenäistymiskasvatuksesta

Ympyröi haluamasi vaihtoehto tai kirjoita vastauksesi tyhjille riveille.

1. Opetatko itsenäistymiskasvatusta?

Kyllä Ei

2. Millaista ryhmää opetat?

Valmentava Ammatillinen

3. Millaisia asioita olette käsitelleet itsenäistymiskasvatustunneilla?

4. Olisitko halukas yhdenmukaistamaan itsenäistymiskasvatusta muiden opettajien kanssa?

Kyllä Ei

5. Oletko koskaan käyttänyt portfolioa opetuksessasi?

Kyllä Ei

6. Jos vastasit kyllä, niin miten?

7. Voisiko portfolio toimia apuna kehitysvammaisten nuorten itsenäistymiskasvatuksessa?

Kyllä Ei

(jatkuu)

8. Ideoidaan yhdessä...

Kirjaa esimerkkejä, kuinka seuraavia osa-alueita voisi opettaa tai olet opettanut kehitysvammaisille nuorille?

Itsetunto

Sosiaaliset suhteet

Koulu, ammatti, työ

Raha-asiat

Hyvinvointi ja terveys

Koti ja arkielämäntaidot

9. Mikä on mielestäsi tärkein opeteltava ja opetettava asia kehitysvammaisten itsenäistymiskasvatuksessa?

KIITOS vastauksestasi!

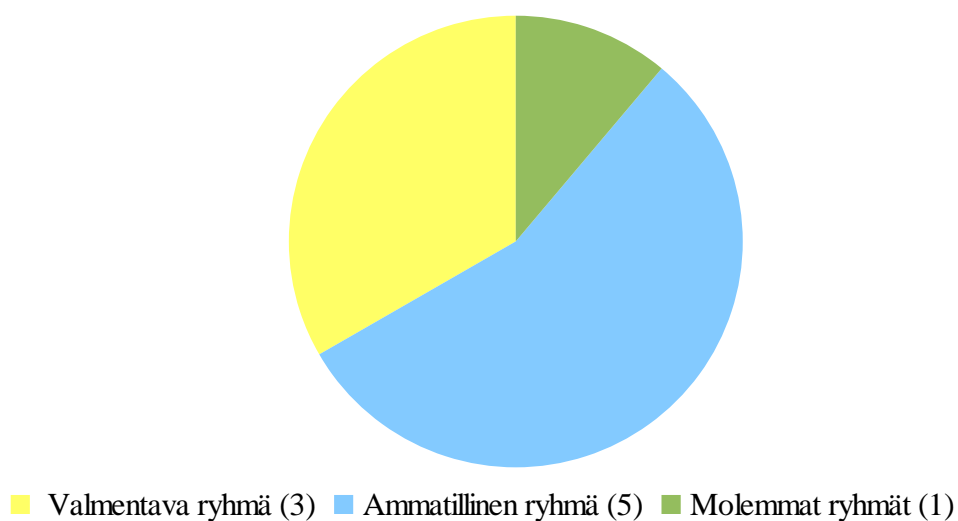
Liite 3

Kyselytutkimuksen tuloksia

LIITE 3: 1 (6)

Kysely Aitoon koulutuskeskuksen itsenäistymiskasvatuksen opettajille syyskuussa 2011. Kyselyn vastausprosentti oli 50%, 19 kyselyn saaneesta kahdeksan palautti vastauksen. Vastausten purku tehty 7.10.2011.

1. Millaista ryhmää opetat?

2. Opetatko itsenäistymiskasvatusta?

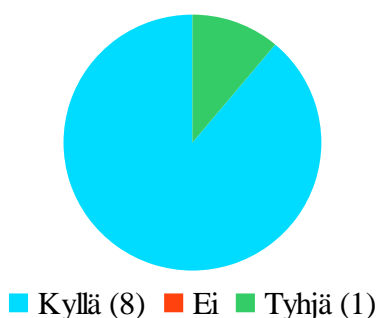

(jatkuu)

LIITE 3: 2 (6)

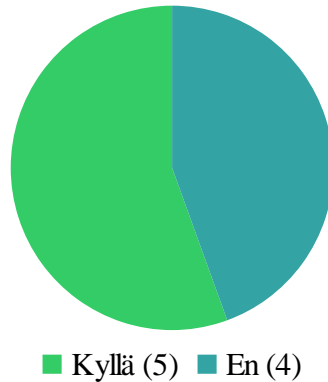
3. Itsenäistymiskasvatuksessa nykyään opeteltavia asioita AIKK:a	
ITSETUNTO	<ul style="list-style-type: none"> Valintojen tekeminen
SOSIAALISET SUHTEET	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaaliset taidot → ristiriitatilanteet
KOULU,AMMATTI,TYÖ	<ul style="list-style-type: none"> Päiväohjelman/ struktuurin käyttö – omat ehdotukset
RAHA-ASIAT	<ul style="list-style-type: none"> Rahankäyttö ja rahan arvon ymmärtäminen Asioiminen
HYVINVOINTI JA TERVEYS	<ul style="list-style-type: none"> Henkilökohtainen hygienia, vaatteiden valinta Vapaa-ajan viettotapojen suunnittelu ja toteuttaminen Oma erityisruokavalio, terveydenhoito Hygienian hoito Suihkussa käynti
KOTI JA ARKIELÄMÄN-TAIDOT	<ul style="list-style-type: none"> Arkiaskareet Pyykinpesu ja vaatehuolto Aamupalan laittaminen Huoneen siivous ja järjestys Asumisvalmennus Kaupassa käynti Kulkeminen Vastuu omista tavaroista Kaikkea mitä taitoja ja tietoja tarvitaan arkipäiväisessä elämisessä. Omien asioiden hoito ja avun pyytäminen tarvittaessa.

3. Olisitko halukas yhdenmukaistamaan opetusta muiden opettajien kanssa?

(jatkuu)

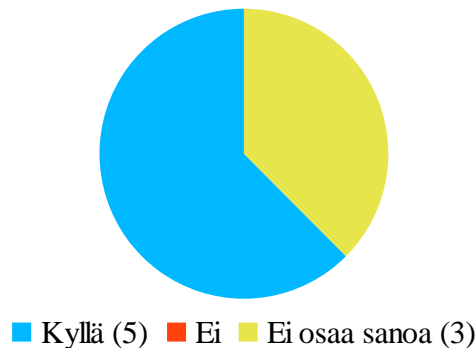
4. Oletko koskaan käyttänyt portfolioa opetuksessasi?

6. Miten olet käyttänyt portfolioa opetuksessasi?

- ⤴ *Portfolioon on kerätty oppimispolun varrelta opiskelijan ”dokumentteja”.*
- ⤴ *Portfolioon on 3. vuonna kerätty opiskelun varrelta tehtäviä, kuvia, yms. mikä liittyy opiskeltaviin asioihin.*
- ⤴ *Tietyn taidon harjoittamisessa, opiskelijan taitojen karttumisen seuraamisessa.*
- ⤴ *Kuvaamaan oppimista ja edistymistä.*
- ⤴ *Kuvamateriaalin kerääminen, omien oppimiskokemusten kirjaaminen. Palaaminen edellisiin työn edetessä. Itsearviointia matkan varrella – kirjaus portfolioon.*

7. Voisiko portfolio mielestäsi toimia apuna kehitysvammaisten nuorten itsenäistymiskasvatuksessa?

”Itsenäistymiskasvatukselle varattu aika on varsin pieni. Tarvetta tuntien lisäämiseen. Portfolion pitäisi olla sellainen pohja, jonka täyttäminen vastaisi kehitysvammaisten tasoa. Nyt asiat opettajan ja ohjaajan varassa.”

(jatkuu)

LIITE 3: 4 (6)

8. Ideointia, kuinka seuraavia osa-alueita voisi opettaa kehitysvammaisille nuorille	
ITSETUNTO	<ul style="list-style-type: none"> ✧ Toimintaa missä koetaan onnistumisen elämyksiä, nimetään omia ja muiden vahvuuksia. ✧ Onnistumisia, keskusteluja, draamaa. ✧ Valitaan tason mukaisia tehtäviä mitkä onnistuvat opiskelijalta → onnistumisen kokemus. Tuki ja kannustus. ✧ Opiskelijan kunnioittava kohtaaminen, kaikesta oma-aloitteisuudesta ja hyvistä ratkaisuista myönteistä palautetta, oppimispäiväkirjan pitäminen päivän ja viikon kulusta. ✧ Vahvuuksien pohtiminen, erilaisuudesta puhuminen, kiinnostuksen kohteiden esilletuominen. ✧ Kannustus. Itseensä ja taitoihinsa luottaminen, palautteen ”oikea” vastaanottaminen, myös pettymyksiin suhtautuminen, toisten huomioiminen. ✧ Myös huonot hetket käännetään voimavaroiksi.
SOSIAALISET SUHTEET	<ul style="list-style-type: none"> ✧ Luokkahenki, yhdessä tekeminen, ryhmäytyminen. ✧ Keskustelut luokassa, oma puheenvuoro ja toisten kuunteleminen. Työssäoppimisessa sosiaaliset suhteet ovat yksi arvioinnin osa-alue. ✧ Oppimistilainten luominen, joissa opiskelija pääsee luomaan ystävyyssuhteita oman ryhmän ulkopuolelle. ✧ Parityöt/ ryhmätyöt eri kokoonpanoilla, harrastuksiin osallituminen, toisten huomiomisen, sekä keskustelu- ja kuuntelutaitojen harjoittelu. ✧ Harjoituksia, keskusteluja, ristiriitatilanteiden selvittäminen ohjatusti → itsenäisesti. ✧ Käytännön harjoittelua päivittäin, puuttuminen heti kiusaamis- ja ristiriitatilanteisiin. ✧ Yhteistyö kodin ja koulun välillä ym. ”tärkeiden” henkilöiden kanssa. Sitkeää ja pitkäjänteistä asioiden toistoa ja kärsivällisyyttä. Vaikea alue!
KOULU, AMMATTI, TYÖ	<ul style="list-style-type: none"> ✧ Käytännön harjoitteilla, työpaikalla toimiminen, aikataulujen ja sääntöjen noudattaminen, työn lopputuloksen tarkastelu, oman mielenkiinnon kohteiden selvittäminen. ✧ Töitä, töitä, töitä → vastuuta. Oikeat työajat ja tauot. Oikeaa työtä ja työkeikkoja. ✧ Keskustelu, teoria, tutustumiskäynnit. ✧ Iso kokonaisuus. Opiskelemaan oppiminen/ opettaminen on usein haasteellista. Vahvuuksien ja taitojen kartoittaminen ja ”oikea” hyödyntäminen”. ✧ Työtehtävien tekeminen, vierailut työpaikoilla, työssäoppiminen. ✧ Keskustelua, mahdolliset tutustumiskäynnit työssäoppimispaikoille. ✧ Luokkaopetus, työssäoppiminen, tekemällä oppiminen, teoria yksinkertaista ja heti käytäntöön menevää. Oman tasoisia tehtäviä.

(jatkuu)

LIITE 3: 5 (6)

RAHA-ASIAT	<ul style="list-style-type: none"> ✦ Matkaliput, ostokset retkillä, materiaalien hinnat, oman elämän kustannukset. ✦ Opettelemalla käytännössä – bussi- ja kanttiinirahat sekä kauppamatkat. Matematiikan tunneilla harjoitellaan myös. ✦ Taitojen suhteen mitattua asioimista. Yhteistyötä lähiverkoston kanssa. ✦ Rahan arvon ymmärtäminen, ostosreissut, ”leikkirahoilla” harjoittelu, kanttiinirahat. ✦ Rahan käyttö: mihin sitä tarvitaan: ostoskäynnit, koululla kanttiini ja kirppariostokset, bussimatkat. ✦ Asiointikäynnit kauppaan, kirpputorille, ym. Keskustelua tunnilla. ✦ Asiointikäynnit, arpojen myynti, teoriassa asioiden käsittely, rahojen laskeminen maanantaisin.
HYVINVOINTI JA TERVEYS	<ul style="list-style-type: none"> ✦ Peseytyminen, terveellinen ruoka, liikunnan tärkeys, ulkoilun merkitys. ✦ Suihkussa käynti ja sen ajankohdat. Vapaa-ajanviettomahdollisuuksista keskustelu ja tutustuminen erilaisiin ajanviettomahdollisuuksiin. ✦ Liikunta → työterveys. Yhdessä saunaan. Keskustelua luokassa. ✦ Keskustelua omasta hygieniasta ja terveydestä. Yhteiset saunahetket ”Helmessä” ja ”Lyyrintuvalla”. ✦ Keskustelemalla tunneilla ja terveystiedon tunneilla. ✦ Ohjaus, esimerkit, puuttuminen, rohkaisuus. ✦ Etupäässä ravintopuolen ratkaisuja, liikunta ja vapaa-ajan harrastukset.
KOTI JA ARKIELÄMÄN- TAIDOT	<ul style="list-style-type: none"> ✦ Aamu- ja välipalat, siivousta, pyykin pesua, vaatteiden viikkausta. ✦ Asuntola-asuminen ja siihen liittyvät asiat pyritään ohjaamaan siten, että ne vahvistavat elämänhallintataitoja. ✦ Keskustellen ja tekemällä paljon ”töitä”, jatkuvaa harjoittelua. ✦ Koulumatkojen kulkeminen, kaupoissa asioiminen, yms. Kotitöiden tekeminen ja osallistuminen kykyjen mukaan. ✦ Valmentava 2 opetuksessa korostuu tämä osa-alue. Riittävän ajan antaminen toimintaan, ei tehdä puolesta vaan ohjataan sanoin ja kuvin. ✦ Käytännön työt: aamupalat, lounaat, erilaisten tilojen siivous. ✦ Asuntolassa mahdollisimman paljon vastuuta. Siivous – pesut – ruuanlaitto... ✦ Yllättävistä tilanteista selviytyminen – ongelmanratkaisutaidot, pienten asioiden toimitus itsenäisesti, itsenäisen liikkumisen harjoittelu / julkisten liikennevälineiden käyttö.

9. Mitä on mielestäsi tärkein opetettava asia kehitysvammaisten itsenäistymiskasvatuksessa?

- ✧ *Itsetunnon tukeminen, kiinnostuksen herättäminen omien asioiden hoitamista kohtaan, perustaidot.*
- ✧ *Omien rajojen tunnistaminen.*
- ✧ *Itsetunto ja luottaminen omiin kykyihin.*
- ✧ *Opiskelijan ”oman itsen” vahvuuksien vahvistaminen/ löytyminen sekä ei niin vahvojen osa-alueiden myönteinen opiskelijan oppimiskyvyn huomioiva jatkuva harjoittelu arkipäivässä.*
- ✧ *Ymmärtää, että jokainen voi osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä, kasvaa itsenäisemmäksi.*
- ✧ *Ihmissuhdetaidot, käytöstavat, toisten huomioon ottaminen, ”median” tuomat ongelmat, uskallusta enemmän omatoimisuuteen = ei liikaa valmista eteen tuotuna, itsekin täytyy selvittää tekemisiään ja ottaa vastuuta.*
- ✧ *Saada mahdollisimman hyvä perusta niille osa-alueille jotka onnistuvat ”itsenäisesti”.*
- ✧ *Vastuun ottaminen itsestään ja omista tekemisistään. Selviytyminen yhteiskunnassa.*
- ✧ *Onko tavallisten ja kehitysvammaisten nuorten itsenäistymiskasvatuksessa eroja? Joskus tuntuu, että itsenäistymistä pyritään ehkäisemään tai toppuuttelemaan – varsinkin juuri kehitysvammaisten kohdalla – varovaisten äitien ja isien (ja opettajien) toimesta. Puuhun ei anneta kiivetä – sieltähän voi vaikka pudota! Olen pohtinut, miten asioita voitaisiin koulussa tehdä siten, että opiskelijoille tulisi tunne siitä, että he ihan oikeasti osaavat ja voivat vaikuttaa omiin asioihinsa ja itseään koskeviin päätöksiin (henkilökohtaisten kykyjen mukaan) ja rohkaista heitä juurikin kaikilla noilla osa-alueilla, jotka on listattu 8. kysymyksen kohdalle. Pitäisi erottaa toisistaan itsenäistymiskasvatus ja voimaannuttaminen. Kasvatus on jotain, jossa yritetään opettaa jotain. Voimaannuttamisessa annetaan kokemuksia siitä, että sinäkin osaat, pystyt, uskallat ja saat. Kasvattamisessa kuuluu kasvattajan ääni – voimaannuttamisessa kasvattaja antaa äänen sille, jolle se kuuluu.*